

GABRIELA ZAPOLSKA

**Moralność pani
Dulskiej**

GABRIELA ZAPOLSKA

Moralność Pani Dulskiej

KOMEDIA W TRZECH AKTACH

OSOBY:

- PANI DULSKA
- PAN DULSKI
- ZBYSZKO DULSKI
- HESIA, MELA DULSKIE
- JULIASIEWICZOWA Z DULSKICH
- LOKATORKA
- HANKA
- TADRACHOWA

Rzecz dzieje się w mieście.

AKT I

Scena przedstawia salon w burżuazyjnym domu. — Dywany — meble solidne — na ścianach w złoconych ramach premia i Bóg wie jakie obrazy. — Rogi obfitości — sztuczne palmy — landszaft haftowany za szkłem. — Pomiędzy tym stara, piękna serwantka mahoniowa i empirowy ekranik. — Lampa z abażurem z bibuły — stoliki, a na nich fotografie. — Rolety puszczane — na scenie ciemno. — Gdy zasłona się podnosi, zegar w jadalni bije godzinę szóstą. — W czasie pierwszych scen powoli rozwidnia się — wreszcie rozwidnia się zupełnie, gdy story podniosą.

Mieszczanin

SCENA I

Chwilę scena pozostaje pusta. Słychać za kulisami szłapanie pantofli. Z lewej (sypialnia małżeńska) wchodzi Dulśka w stroju niedbałym. Papiloty — z tyłu cienki kosmyk — kaftanik biały wątpliwej czystości — białka włóczkowa krótka, podarta na brzuchu. Idzie, mrucząc — świeca w ręku. Stawia świecę na stole — idzie do kuchni.

Gospodyni, Kobieta, Dom

DULSKA

Kucharka! Hanka! wstawać!...

Mruczenie w kuchni.

Co? jeszcze czas? Księżniczki! Nie z waszym nosem, a już wstałam... Cicho kucharka — nie rezonować. Palić pod kuchnią. Hanka! chodź palić w piecu w salonie. A żywo!...

idzie ku drzwiom na prawo

Heśka! Mela! wstawać! lekcje przepowiedzieć — gamy do grania... prędzej... nie gnść w łózkach!...

Chwilę chodzi po scenie, mrucząc. Idzie do pierwszych drzwi na prawo — zagłąda — łamie ręce, wchodzi do pokoju ze świecą.

SCENA II

Pan, Sługa

Dulśka — Hanka

Hanka bosa — spódnica ledwo zawiązana, koszula, kaftanik narzucony — niesie smolaki i trochę węgli. Przykuca przy piecu — rozpala — podciąga nosem — wzdycha. Wchodzi Dulśka zła.

DULSKA

Jak palisz? jak palisz? skaranie Boże z tym tłomokiem. Do krów, do krów, nie do pańskich pieców. Czego niszczysz tyle smolaków! Czekaj, ustąp się, ty do niczego — ja ci pokażę.

przykuca sama i pali w piecu

Ruszaj zbudzić panienki, a jak nie zechcą wstać, to pościągaj koldry.

Hanka idzie do pokoju dziewcząt, Dulśka pali w piecu i dmucha, jaskrawy płomień oświetla jej twarz tłustą i nalaną — wraca Hanka.

Cóż panny? wstają?

HANKA

Pościagałam koldry. Panna Hesja kopnęła mnie w brzuch.

DULSKA

Wielka afera — zgoi się do wesela.

Chwila milczenia.

HANKA

Proszę wielmożnej pani...

DULSKA

Widzisz, jak się w piecu pali?

HANKA H

Proszę wielmożnej pani...

DULSKA

Ja o wszystkim myśleć muszę. Niedługo przez was to zejść do grobu.

Gospodyni, Mieszczanin

Miasto

HANKA

całuje ją w rękę

Proszę wielmożnej pani! Ja chciałam prosić, że ja już od pierwszego pójdę sobie.

DULSKA

Co? jak?

HANKA

ciszej

Pójdę sobie.

DULSKA

Ani mi się waż. Ja za ciebie zapłaciłam w kantorze. Musisz dalej służyć. A to mi się podoba!

HANKA

Ja dam na swoje miejsce.

DULSKA

Patrzcie ją! jak się odgryzła. Już jej się w głowie przewróciło. O! już miasto na nią działo... Może na pannę służącą się śpieszy? co?

HANKA

Proszę wielmożnej pani, to... przez panicza.

DULSKA

A...

HANKA

Tak... ja nie chcę — bo to...

DULSKA

Znowu?

HANKA

Ciągle — a to to — a to tak... a ja przecież...

DULSKA

nie patrząc na nią

No — dobrze. Ja mu powiem.

HANKA

Proszę wielmożnej pani — to na nic. Przecież wielmożna pani już nie raz, nie dwa mówiła, że mówiła...

DULSKA

No — ale teraz to pomoże.

HANKA

Bo ksiądz mówił żeby odejść.

DULSKA

Czy ty u księdza służysz, czy u mnie?

HANKA

Ale ja księdza muszę słuchać.

DULSKA

Idź po mleko i po bułki.

HANKA

Idę, proszę wielmożnej pani

wychodzi

DULSKA

idzie ku drzwiom sypialni małżeńskiej

Felicjanie! Felicjanie! wstawaj!... spóźnisz się do biura...

idzie do drzwi sypialni córek

Hesia! Mela! spóźnicie się na pensję...

GŁOS HESI

Mamuńciu, tak zimno! troszkę ciepłej wody...

DULSKA

Jeszcze czego? Hartujcie się... Felicjan! wstajesz? Wiesz? ten błazen, twój syn, nie wrócił jeszcze do domu! Co? nic nie mówisz? naturalnie. Ojciec toleruje. Niedaleko padło jabłko od jabłoni. Ale jak będą dłużki małe — nie zapłacę.

Ksiądz

Córka, Dom, Gospodyni,
Matka, Mąż, Syn, Żona

HANKA

uchyla drzwi od kuchni

Proszę wielmożnej pani — stróż przyszedł o meldunki tych państwa, co się sprowadzili.

DULSKA

Ide! Hesia! Mela! Felicjan! a to śpiąca familia. No! no! z torbami poszlibyśmy, żeby nie ja...

wchodząc do kuchni

Dlaczego stróż zostawia na dziedzińcu nową miotłę? Deszcz leje...

Zamyka drzwi. Głos ginie.

SCENA III

Córka, Dorosłość, Dziecko,
Siostra

Hesia — Mela

Hesia, Mela wybiegają ze swego pokoju — krótkie spódniczki jednakowe — barchanowe kaftaniki — włosy rozpuszczone — biegną do pieca — przykucają przed drzwiczkami.

HESIA

Chodź! chodź!

MELA

Nie ma jej?

HESIA

Nie ma — słyszysz przecież, jak myje głowę stróżowi. Ha! jak miło ogrzać się trochę.

MELA

No! nie pchaj się — ja także...

HESIA

Czekaj... poprawię. A teraz daj grzebień, to cię uczeszę.

MELA

Daj spokój! Jak zobaczy, będzie krzyk.

HESIA

Niech krzyczy. Ja się nie boję.

MELA

Ale ja się boję. To tak nieprzyjemnie, jak kto głośno krzyczy.

HESIA

Bo ty jesteś sentymentalna. Ty się wdałaś w ojca. Lelum polelum...

MELA

Skąd ty wiesz, jaki jest ojciec? przecież ojciec nic nie mówi.

HESIA

E! już ja wiem. Zresztą masz jego nos.

MELA

To dziwne.

HESIA

czesze ją

Co?

MELA

Niby że dziecko podobne do ojca albo do matki. Jak to się dzieje?

HESIA

A ja wiem! a ja wiem...

MELA

nieśmiało

Wiesz?... powiedz...

HESIA

Nie ma głupich — nie powiem — ale wiem.

MELA

Kto ci powiedział?

HESIA

Kucharka.

Sluga

Grzech, Nauka, Wiedza

MELA

O! kiedy?

HESIA

Wczoraj — jak mama poszła do teatru, a nas nie wzięła, bo to niemoralna sztuka. Poszłam do kuchni i tam Anna mi powiedziała! och! Melu!... och, Melu!...

tarza się po dywanie, śmiejąc się

MELA

Hesia! Ja myślę, że to grzech.

HESIA

Co?

MELA

Mówić z kucharką o takich rzeczach.

HESIA

Kiedy to prawda. Tak jest naprawdę.

MELA

Gdyby to mama wiedziała.

HESIA

No to co? Krzyczałaby — ona wiecznie krzyczy.

MELA

po chwili

A mnie nie powiesz?

HESIA

Nie. Nie chcę cię brać na swe sumienie. Nie gorsz małych!...

Chwilę milczą. Hesia wstaje i na palcach idzie do sypialni Zbyszka — zagląda i wraca do pieca — w pół drogi spotyka ją Mela — siadają: Hesia na fotelu, a Mela zaplata jej włosy w warkocz.

No! zrób teraz ze mnie dziewczę z czarną kosą spod wiejskiej strzechy...

MELA

To nie kręć się.

HESIA

Wiesz! Zbyszko znów poszedł na lumpkę.

MELA

Nie ma go?

HESIA

Nie ma. Coś bym ci powiedziała, ale przysięgnij się, że nikomu nie powiesz... nachyl się... Zbyszko lata za Hanką.

MELA

Po co?...

HESIA

E... bo ty... co z tobą gadać!... no, powiedz sama, czy można z tobą gadać?

MELA

No, bo mówisz, że lata.

HESIA

No — lata — czy zaczepia — czy kocha się — czy jak...

MELA

Och, Hesi! Zbyszko?

HESIA

No co? nie byłaś na *Halce*? nie wiesz, jak to się dzieje? Panicz, no i nieszczęsna Halka gwałtem tu idzie...

śmieje się serdecznie

MELA

Ale to na scenie... potem¹, to było wtedy, jak takie kontusze nosili — ale Zbyszko... och, Hesi!...

Wchodzi Hanka — klęka przy piecu.

¹potem — tu: poza tym. [przypis edytorski]

Dziecko, Matka

Brat, Flirt, Miłość, Sługa

HESIA
O, Hanka!... ja się jej zapytam. Zobaczysz, czy ja kłamię.

MELA
ze strachem
Hesiu! nie pytaj się — ja... proszę!...

HESIA
Dlaczego? to swoja rzecz... zresztą mama nie słyszy.

MELA
Hesiu!... mnie czegoś przed Hanką wstyd.
Milczenie.

HESIA
cicho
No, to się nie będę pytać, ale ja widziałam wczoraj, jak on ją tu a tu szczypał.

MELA
A mówisz, że się w niej kocha.

HESIA
No... no właśnie.

MELA
Przecież gdyby się w niej kochał, to by ją nie szczypał.

HESIA
Wiesz co? ciebie pod klosz... no! no!

MELA
Za co, Hesiu, pod klosz.

HESIA
Za twoją głupotę!
Chwila. Nagle.
Ach! chciałabym wiedzieć, gdzie ten Zbyszko tak nocami chodzi?

MELA
naiwnie
Może do parku na spacer — teraz tak ładnie...

HESIA
Głupia jesteś...
nagle do Hanki
Hanka! nie wiesz ty, gdzie tak panowie po nocach chodzą?

HANKA
Skądże ja?...

HESIA
No — tak, jak pan Zbyszko... do rana prawie co dzień.

HANKA
A no musi gdzieści...

HESIA
Pytałam się go — mówił: na lumpkę — a kucharka śmiała się także i mówiła, że to do nocnych kawiarni. Ach, Boże! kiedy ja się już naprawdę czegoś porządnie dowiem! kiedy ja już będę duża! kiedy nie będzie przede mną tajemnic.

MELA
A ja tak wolę.

HESIA
Co?

MELA
Nie wiedzieć o niczym. To tak jakoś miło. Ja wolę nic nie wiedzieć.

HESIA
Tuman!...

Nauka, Wiedza

Sługa

SCENA IV

Też same — Dulska

Przez scenę jak huragan przelatuje Dulska.

DULSKA

Czego wy tu? co to? ubierać się... Hanka sprzątać... Mela gamy!... Felicjanie!...

wpada do sypialni małżeńskiej

HESIA

do Meli

Zostań jeszcze — już wicher przeleciał. Felicjanie!

MELA

Hesiu!...

HESIA

Co? rodzicielka! e!... przesady.

MELA

zgorziona

Hesiu! patrz, Hanka się śmieje.

HESIA

No to co? Niech się śmieje? Cóż to ja nie mam własnego sądu?

do Hanki

Czego się śmiejesz, idiotko? — sprzątaj! Albo czekaj. Byłaś kiedy w nocnej kawiarni?

HANKA

Hi! hi! panienka też. Ja nawet nie wiem, gdzie to jest.

HESIA

Boś głupia. Kucharka była, jak była młoda. Mówi, że tam panowie siedzą, piją likiery i że tam bardzo wesoło. Kucharka mówiła, że tam są młode, ładne panny i że...

MELA

Cicho, Hesia! Jeszcze mama usłyszy.

Hanka wychodzi.

HESIA

Idź! idź! to nie dlatego, że mama, tylko że ty nie chcesz, żeby ci się w głowie rozświe-
tliło.

MELA

Mówiłam ci — wolę nie wiedzieć.

HESIA

Przed chwilą się sama pytałaś.

MELA

O co?

HESIA

O te... dzieci...

MELA

To co innego.

HESIA

Dlaczego?

MELA

Bo tamto o dzieciach to ciekawe, a to... brzydkie.

HESIA

Wcale nie — to jeszcze ciekawsze.

MELA

Może być — ale mnie to zaraz potem smutno.

HESIA

Ol... idzie lump!...

Córka, Matka, Sluga

Nauka, Wiedza

SCENA V

Hesia — Mela — Zbyszko

Zbyszko — *kołnierz podniesiony, twarz zmięta, zmarznięty, skrzywiony. Młode to, a już niemożliwe, choć chwilami coś w głębi źrenic się przewija.*

HESIA

Gdzie byłeś? gdzie byłeś?

ZBYSZKO

odsuwa ją laską

Poszła!...

HESIA

Gdzie byłeś? lumpowałeś się? mój złoty, powiedz... powiedz... ja nic nie powiem mamie.

ZBYSZKO

Poszła...

HESIA

Ładnie się wyrażasz... Nie powiesz — a ja wiem. W nocnej kawiarni byłeś — likiery piłeś — ładne panny były... tak ładnie śmierdzisz cygarami... u, u!... jak ja to lubię...

ZBYSZKO

Mówię ci... poszła!

MELA

Hesiu! daj spokój!

HESIA

Tak? to tak ze mną? poczekaj! ja też dorosnę — ja też pójdę na lumpę — ja też będę chodziła po kawiarniach i będę pić likiery... po nocnych kawiarniach, jak ty — jak ty!

skacze przed nim na jednej nodze

ZBYSZKO

Ładna edukacja!... ślicznie się zapowiadasz...

HESIA

A teraz, żeby cię nauczyć grzeczności w kole rodzinnym...

woła

Mamciu! Mamciu!... Zbyszko powrócił...

ZBYSZKO

Cicho bądź!

DULSKA

wpada jak bomba

Jesteś?

ZBYSZKO

Jestem i znikam. Idę się przespać przed biurem.

DULSKA

Nie! — zostaniesz tu. Mam z tobą do pomówienia.

ZBYSZKO

A!... lecę z nóg.

DULSKA

surowo

Wierzę!...

do dziewcząt

Proszę iść się ubrać. Mela do gam.

MELA

Już nie ma czasu.

DULSKA

Pięciopalcówki — na to starczy. Hesia znów podarła kalosze.

ZBYSZKO

Nie ma tu gdzie czarnej kawy?

DULSKA

Nie ma, mój panie! Hesia nic nie szanuje. Nigdy z ciebie nie będzie kobieta jak należy.

Dziewczęta wybiegają.

Brat, Obyczaj, Rodzina,
Siostra

Córka, Kobieta, Matka

ZBYSZKO
Nie ma czarnej kawy w tym zakładzie?
DULSKA
Gdzie byłeś?
ZBYSZKO
He?
DULSKA
Gdzie byłeś do tej pory?
ZBYSZKO
Gdybym mamci powiedział, to by mamcia tak skakała.
DULSKA
O!...
ZBYSZKO
Najlepiej więc nie pytać.
DULSKA
Jestem matką.
ZBYSZKO
Właśnie dlatego.
DULSKA
Muszę wiedzieć, na czym trawisz czas i zdrowie.
ZBYSZKO
Widzi mamcia, co mam pod nosem? Wąsy a nie mleko — a więc...
DULSKA
łamiąc ręce
Jak ty wyglądasz!
ZBYSZKO
E!
DULSKA
Jesteś zielony.
ZBYSZKO
To modny kolor. Mamcia kazała także balkony i okna pomalować na zielono.
DULSKA
Która panna cię weźmie, jak będziesz tak wyglądał.
ZBYSZKO
Jeszcze gorszych biorą. Nie ma czarnej kawy w tym zakładzie?
DULSKA
Wyrażaj się inaczej. Ciągle myślisz, że jesteś w towarzystwie kokocic.
ZBYSZKO
Takie dobre towarzystwo, jak i inne. A potem co mamcia wydziwia na kokotki². Niby to i u nas nie ma kokot w kamienicy. Sama mamcia wynajmowała tej z pierwszego piętra.
DULSKA
z godnością
Ale się jej nie kłaniam.
ZBYSZKO
Ale pieniążki za czynsz mamcia bierze od niej, że aż ha...
DULSKA
Przepraszam, to ja *takich* pieniędzy dla siebie nie biorę.
ZBYSZKO
A co mamcia z nimi robi?
DULSKA
majestatycznie
Podatki nimi płacę.
ZBYSZKO
Ha... no... A ja idę spać.

Kobieta, Matka,
Mężczyzna, Syn, Rodzina

Obyczaj, Kobieta "upadła",
Pieniądz

²*kokotka* (a. *kokota*) — prostytutka. [przypis edytorski]

DULSKA

Czy ty się przestaniesz lampartować?

ZBYSZKO

Jamais!³

DULSKA

Ja długów płacić nie będę.

ZBYSZKO

E! to już o tym później.

DULSKA

Zbyszko! Zbyszko! na tom cię mlekiem swym karmiła, żebyś nasze uczciwe i szanowane nazwisko po kawiarniach i spelunkach włóczył.

ZBYSZKO

Było mnie chować mączką Nestle'a — podobno doskonała.

Dulska siada przy stole, zgnębiona. Zbyszko podchodzi, siada na stole i mówi do niej poufale.

No... nie martwiuchny się, pani Dulska. Ale co mamcia chce, żebym ja tu z wami w domu robił? Nikt nie bywa... żyjemy jak ostatnie sobki.

DULSKA

Ciężkie czasy — nie ma na przyjęcia.

ZBYSZKO

E! człowiek jest zwierzęciem towarzyskim. Musi od czasu do czasu myśl wymienić. O! widzi mamcia, myśl — to wielkie słowo. Choć ono się stąd gna, to przecież tu i ówdzie się jeszcze kręci...

DULSKA

Ja tam nie mam czasu myśleć...

ZBYSZKO

Właśnie, właśnie. Więc też ja myk z domu, bo w domu właściwie cmentarz. A czego? Myśli — swobodnej, szerokiej myśli.

DULSKA

A więc do kawiarni, do...

ZBYSZKO

Tak — tak! do... Co mamcia może wiedzieć, którymi to drogami chadza ludzka myśl, nawet takiego jak ja kołtuna.

DULSKA

Jesteś głupi. Ty i twój ojciec — to jedna dusza. On co dzień w cukierni, a ty — Bóg wie gdzie...

SCENA VI

Dulska — Dulski — Zbyszko

Dulski, zaszuszony urzędnik, wchodzi ubrany bardzo porządnie, do wyjścia — czyści kapelusze.

DULSKA

No, wreszcie...

DULSKI

poprawia kołnierzyk przed lustrem

ZBYSZKO

Dzień dobry ojcu!

DULSKI

gestem wita syna

DULSKA

do męża

Dziś fasujesz⁴!

DULSKI

kiwa głową

³Jamais! (fr.) — nigdy. [przypis edytorski]

⁴fasować (z niem. *fassen*: pobierać, otrzymywać) — tu: odbierać pensję. [przypis edytorski]

Cmentarz, Dom

Czas

Mąż, Żona

DULSKA
 A uważaj, żebyś nie zgubił. Na co czekasz? A! cygaro... Zbyszko — daj cygaro ojcu
 znad pieca.
 DULSKI
bierze cygaro, które Zbyszko zdjął znad pieca — próbuje je
 DULSKA
 A czy wiesz, o której twój synek do domu wrócił?
 DULSKI
wrzusza ramionami, że mu to obojętne, i wychodzi środkowymi drzwiami
 DULSKA
 Zwariować można z tym człowiekiem.
 ZBYSZKO
 Tak go mama wychowała.
 DULSKA
 Nie — to już zanadto.
 ZBYSZKO
 Dobranoc. Idę się zdrzemnąć.
 DULSKA
 A biuro?
 ZBYSZKO
ziewając
 Nie ucieknie.
 DULSKA
zatrzymując go
 Zbyszko! przyrzeknij mi, że się poprawisz.
 ZBYSZKO
 Nigdy — wolę raczej zdać egzamin państwowy.
Wychodzi do swego pokoju.

SCENA VII

Dulska — Hanka — potem Zbyszko

DULSKA
 Zetrzyj fortepian — popraw w piecu. Czy kucharka ubrana do miasta?
 HANKA
 Tak, proszę pani.
Dulska wychodzi do kuchni. Hanka chwilę sprząta. — Zbyszko wychyla się ze drzwi
 ZBYSZKO
 Hanka? jesteś sama?
 HANKA
 Daj mi pan spokój!
 ZBYSZKO
 Cóż ci za mucha na nos siadła?
 HANKA
milczy
 ZBYSZKO
 Chodź tu! pokaż mordeczkę! czegoś zła?...
 HANKA
milczy, tylko coraz energiczniej sprząta — widać w niej walkę wewnętrzną
 ZBYSZKO
 Taka jesteś brzydka, jak się nadmiesz.
 HANKA
nagle
 Pewnie... te panny, co pan od nich wraca, to ładniejsze.
 ZBYSZKO
 A! tędy cię wiedli. O to ci chodzi.

Sługa

HANKA

Mnie o nic nie chodzi — tylko nie chcę, żeby mnie pan sekował⁵.

ZBYSZKO

Jak będziesz dla mnie lepsza, to będę w domu siedział.

HANKA

Ja ta nie potrzebuje. Może se pan iść do tych pannań.

ZBYSZKO

Albo to prawda! Aż się za mną trzęsiesz.

HANKA

Niech pan idzie, bo jeszcze starsza pani wejdzie.

ZBYSZKO

Ale o... Pocałuj pana w rękę, za to, żeś go rozniewała.

HANKA

śmiejąc się

Figa!

uderza go po łapie

ZBYSZKO

A ty szelmo...

Chce ją objąć — wchodzi Mela, która wydaje lekki okrzyk — potem zaczerwieniona, z oczyma spuszczoneymi idzie do fortepianu — Hanka ucieka — Mela siada i gra ćwiczenia pięciopalcowe. Gdy Mela zostaje sama, chwilę gra — potem wstaje, idzie do pokoju Zbyszka i puka.

MELA

Zbyszko!

ZBYSZKO

wychyla głowę ze drzwi — nieubrany

Czego?

MELA

tajemniczo

Nie bójcie się... ja nic mamci nie powiem.

ZBYSZKO

Na czysto zwariowała.

MELA

Bo przecież to nie wasza wina.

ZBYSZKO

Co?

MELA

nieśmiało

No... Hanka i ty... jeżeli wy...

ZBYSZKO

A fe! mówić o takich rzeczach? Wstydź się... majtki widać, a — taka popsuta...

MELA

Ja? ależ Zbyszko — ja właśnie myślę przeciwnie... ja...

ZBYSZKO

Daj mi spokój!

Chowa się. Mela stoi smutna i zamysłona — podchodzi do fortepianu i zaczyna grać — w tej chwili wpada Hesia w płaszczku i kapeluszu. Taki sam płaszczuk i kapelusz ma w ręku dla Meli — na ziemię rzuca książki w paskach.

SCENA VIII

Mela — Hesia — Dulka — Hanka

HESIA

Ubieraj się, Ofelio! żywo! już chłopcy idą do szkoły.

Córka, Kobieta, Obyczaje

⁵sekować (wł. *seccare*) — dręczyć, nękać, prześladować, dokuczać komuś. [przypis edytorski]

MELA

wstaje — kładzie płaszcz i kapelusz

Hesiu! ty nie będziesz tak strzelała oczami na tego wysokiego studenta.

HESIA

Będę robiła, co mi się podoba.

MELA

Mnie za ciebie wstyd.

HESIA

To się wstydz! A spróbuj co powiedzieć przed mamą, to ja zaraz powiem, że ty zamiast spać w nocy, wdychasz. Mama się będzie za to więcej gniewała, jak za studenta.

MELA

To wątpię.

HESIA

Ale ja nie. Mama mnie zna i wie, że ja znam granice i że *ja się nie zapomnę...*

MELA

Jak ty to rozumiesz?

HESIA

Ja już wiem, co mówię, o lelijo z pól rodzinnych!

DULSKA

Hanka! chodź odprowadzić panienki.

HANKA

w kuchni

Idę!

DULSKA

Macie parasol? iść prosto — nie oglądać się. Pamiętać: skromność — skarb dziewczęcia.

do Hesi

Nie garb się...

Hanka wchodzi w chustce.

HESIA

rzuca jej książki

Bierz, ciućmo pokręcona. Do widzenia mamci!

Dziewczęta wychodzą z Hanką. Dulska chodzi, ściera prochy — wdycha — dzwonek w przedpokoju — Dulska idzie otwierać ostrożnie — zobaczywszy lokatorkę, cofa się.

SCENA IX

Lokatorka — Dulska

DULSKA

Przepraszam... jestem nieubrana. Proszę panią — zaraz wrócę.

LOKATORKA

Ja tylko na chwilkę. Niech się pani gospodyni nie krępuje.

DULSKA

Tak — tak — wrzucę tylko co na siebie.

biegnie do swego pokoju. Lokatorka wchodzi powoli. Jest bardzo blada i smutna. Wiadocznie przeszła jakąś ciężką chorobę i moralne zmartwienie. Siada na najbliższym krześle — patrzy w ziemię i siedzi nieruchoma. Po chwili wchodzi Dulska, odziana w barchanowy, dostatni szlafrok.

Proszę panią na kanapę.

LOKATORKA

Dziękuję. Tylko parę słów. Dostałam list pani...

urywa. Milczenie.

DULSKA

Pani już zupełnie wyszła ze szpitala?

LOKATORKA

Tak. Pozawzoraj mnie mama przywiozła.

Sluga

Samobójstwo, Odwaga,
Tchórzostwo, Cierpienie

DULSKA

Widzę, że pani zdrowa.

LOKATORKA

ze smutnym uśmiechem

O! jeszcze daleko!

DULSKA

Och! w domeczku swoim wróci pani szybko do sił. Dla kobiety nie ma jak dom. Ja zawsze to powtarzam.

LOKATORKA

Tak, skoro ktoś ma ten dom.

DULSKA

Wszakże pani ma męża, stanowisko.

LOKATORKA

Tak... ale...

milczenie. Z wysiłkiem.

Proszę pani. Czy to rzeczywiście konieczne, ażeby na przyszłego pierwszego się wprowadziła?

DULSKA

Proszę pani... ja mieszkania pani koniecznie potrzebuję dla krewnych.

LOKATORKA

Wolałabym pozostać. Trudno będzie znaleźć w zimie.

DULSKA

Ach, to niemożliwe. Powtarzam pani, niemożliwe.

LOKATORKA

Przecież przy dobrej woli. Wiem, że pani kazała kartę na mieszkanie wywiesić, a więc krewni pani się nie sprowadzają.

DULSKA

sznurując usta

Ach! niech pani nie zmusza mnie do sprawienia jej przykrości.

LOKATORKA

Czy pani ma mi co do zarzucenia?

DULSKA

z wybuchem

A! proszę pani, to już przechodzi granice! A skandal, który pani przez swe otrucie wywołała!

LOKATORKA

A więc o to chodzi?

DULSKA

A o cóż innego? Płacili mi państwo czynsz — dzieci i psów nie mieli, ostatecznie tyle co o te ranne trzepanie dywanów się rozchodziło. I mogliby państwo mieszkać nadal, aż tu... skoro o tym pomyślę, pąsy na mnie biją. Pogotowie ratunkowe przed moją kamienicą!!! Pogotowie! jak przed szynkiem, gdzie się pobijają.

LOKATORKA

Ależ, proszę pani, wypadek może się zdarzyć wszędzie.

DULSKA

W porządnej kamienicy wypadki się nie trafiają. Czy pani widziała kiedy przed hrabską kamienicą Pogotowie? Nie! A potem ta publika w gazetach! Trzy razy wymienione nazwisko Dulskiej — nazwisko moich córek przy takim skandalu...

LOKATORKA

Ależ, proszę pani — chyba pani zna przyczyny i...

DULSKA

Wielka afera, że pani mąż, no i ta dziewczyna... to swoja rzecz...

LOKATORKA

Ależ to była moja sługa. To szkaradztwo. Ja tego znieść nie mogłam. Skoro się przekonałam...

DULSKA

Zażyla pani zapalek... taka trywialna trucizna... Ludzie się śmieli. I jeszcze jak się to

Kobieta, Dom

Pozycja społeczna

Małżeństwo, Mąż,
Mężczyzna, Obyczaje,
Zdrada, Żona

Trucizna, Śmiech

skończyło. Cała komedia — gdyby pani była umarła — no...

LOKATORKA

Sama żałuję.

DULSKA

Nie mówię dlatego — tylko że to niby śmierć, to zawsze coś niby... ale tak... no... powiadam pani, śmieli się. Kiedyś jadę tramwajem — przejeżdżamy koło mej kamienicy, bo przystanek trochę dalej — a jacyś dwaj panowie pokazują na mój dom i mówią — patrz! to ten dom, co się ta zazdrosna żona truła... I zaczęli się śmiać. Myślałam, że tam na miejscu zostanę w tym tramwaju.

LOKATORKA

pokornie

Ja panią bardzo przepraszam za te nieprzyjemności.

DULSKA

E! moja pani — publika została publiką.

LOKATORKA

Ja bardzo to przechorowałam. Zresztą ja nie wiedziałam co robię. Ja byłam wtedy jak szalona...

placze cicho

DULSKA

Pewnie, moja pani. Każdy samobójca musi być szalony i stracić poczucie moralności i wiary w obecność Boga. To, to jest tchórzostwo. Tak jest — tchórzostwo. A potem zagłada własnej duszy. Dobrze, że samobójców chowają osobno. Niech się nie pchają między porządnym ludzi. Zabijać się!... I dla kogo? Dla mężczyzny. A żaden mężczyzna, moja pani, nie jest wart, aby przez niego iść na potępienie wieczne.

LOKATORKA

Proszę pani, to nie chodziło o mężczyznę, ale o męża.

DULSKA

E!

LOKATORKA

Nie mogłam ścierpieć tego pod moim dachem.

DULSKA

Lepiej pod swoim, niż pod cudzym. Mniejsza publika. Nikt nie wie.

LOKATORKA

Ale ja wiem.

DULSKA

Moja pani! Na to mamy cztery ściany i sufit, aby brudy swoje prać w domu i aby nikt o nich nie wiedział. Rozwłóczyć je po świecie, to ani moralne, ani uczciwe. Ja zawsze tak żyłam, ażeby nikt nie mógł powiedzieć, iż byłam powodem skandalu. Kobieta powinna przejść przez życie cicho i spokojnie. Ta już to jest tak i żadne nic nie pomoże.

LOKATORKA

Gdyby jednak pan Dulski zapomniał się ze służą...

DULSKA

Felicjan? — to niemożliwe. Pani go nie zna. A potem⁶... to już pani rzecz. Ja muszę strzec siebie i swoich od publiki. Pani może znów taką bezbożność popełnić, bo to podobno taki szal to wraca. Więc...

LOKATORKA

wstając

Rozumiem. Wyprowadzę się. Chciałam pani jednak powiedzieć, że kazać mi teraz szukać mieszkania, to ani dobre, ani uczciwe... Jestem taka osłabiona.

DULSKA

obrażona wstaje

Uczciwości mnie pani nie nauczy! Ja wiem co uczciwość. Pochodzę z zacnej, zasiedziałej rodziny i ja publiki nie wywołuję.

LOKATORKA

hamując się

Grzech, Szaleństwo

Dom, Kobieta

Mieszczanin

⁶A potem — używane jest tu stale w znaczeniu: a poza tym, a ponadto. [przypis edytorski]

Nie wątpię. Jednak może się pani nie obawiać. Drugi raz truć się nie będę. Na to trzeba wiele odwagi, pomimo tego, że pani to nazywa tchórzostwem... A potem trzeba wiele cierpieć. Na to już nie mam sił i... już bym tak nie potrafiła cierpieć raz jeszcze. Zresztą — rozstaje się z mężem, więc to najlepsza gwarancja, że już zazdrosna nie będę...

uśmiecha się smutnie

DULSKA

Rozstaje się pani z mężem? Bardzo pani źle robi. To nowa publika i nikt pani racji nie przyzna. Nawet z tej przyczyny nie mogłabym pani dłużej wynajmować mieszkania w mej kamienicy. Kobiety samotne to nie tego... to... no, pani rozumie.

Kobieta "upadła"

LOKATORKA

ironicznie

Tak, rozumiem. Jednak ta pani z pierwszego piętra, która po nocach wraca...

DULSKA

z godnością

To jest osoba żyjąca z własnych funduszków i zachowująca się nadzwyczaj skromnie. Ta mi jeszcze Pogotowia przed dom nie sprowadziła.

LOKATORKA

ironicznie

Tylko gumy i automobile.

DULSKA

Stają zawsze kilka kamienic dalej. A potem zdaje się, iż ja nie mam obowiązku zdawać sprawy z mego postępowania przed panią.

LOKATORKA

Zapewne, zawiodłoby nas to za daleko. Żegnam panią.

DULSKA

A proszę tych, co będą oglądać mieszkanie, nie zrażać...

LOKATORKA

wychodząc

Powiem, że jest wilgoć, bo rzeczywiście jest wilgoć.

DULSKA

Na to jest sąd, łaskawa pani.

LOKATORKA

Tak mi każe moje sumienie. Żegnam panią.

We drzwiach staje Juliasiewiczowa.

DULSKA

wzburzona

Maniu! słyszysz? — będziesz świadkiem. Pani mówi, że...

LOKATORKA

Żegnam panią.

wychodzi

SCENA X

Dulska — Juliasiewiczowa

DULSKA

wściekła

A to... a to... takie coś, takie...

JULIASIEWICZOWA

Niechże się ciocia uspokoi.

DULSKA

Jak tak dalej pójdzie, to będę musiała w lecie jechać do Karlsbadu⁷ i tam *sztrudel*⁸ pić!

JULIASIEWICZOWA

Ja z ciocią pojedę.

⁷Karlsbad — miejscowość uzdrowiskowa (dziś: Karlove Vary). [przypis edytorski]

⁸sztrudel — niem. *Strudel* to: strucla, ale też topiel, odmęty, wir wodny; Dulskiej chodzi zaś o „szprudel”, rodzaj wody mineralnej. [przypis edytorski]

DULSKA

Obejdzie się.

JULIASIEWICZOWA

O cóż poszło? Zdaje mi się, że to lokatorka z parteru, ta co się truła.

DULSKA

Tak... tak... ta sama. Wyszła ze szpitala. Skandal! Przecież po czymś podobnym trzymać ją w kamienicy nie mogę. Sama byłaś świadkiem. Jak ją wynosili, to była prawie naga. Horendum⁹! Wymówiłam jej mieszkanie.

JULIASIEWICZOWA

Tak? A to się dobrze składa. Nam właśnie podwyższyli. My chętnie to mieszkanie weźmiemy.

DULSKA

Obejdzie się.

JULIASIEWICZOWA

Przecież mogłaby to ciocia zrobić dla nas, jako dla krewnych.

DULSKA

Za ciężkie czasy na zbytki.

JULIASIEWICZOWA

Rozumiem. Ciocia przypuszcza, że nie będziemy płacili.

DULSKA

Ja tam nic nie przypuszczam. Tylko... wiem, że życie nad stan.

JULIASIEWICZOWA

No... no...

DULSKA

Chodźcie do teatru.

surowo

I to na same *masowe* sztuki.

JULIASIEWICZOWA

Trudno przecież...

DULSKA

Prenumerujecie pisma...

JULIASIEWICZOWA

To już ciocia daruje, ale...

DULSKA

Ja zawsze pożyczę i wystarcza. Nie pożyczę, to się świat nie zawali, że tam drukowanych bajd nie będę czytała. Przyjmujecie gorącą kolacją...

JULIASIEWICZOWA

To konieczne.

DULSKA

Ha, no! jak konieczne, to się nie skarż, że ci nie wystarcza.

JULIASIEWICZOWA

Nie możemy żyć jak...

DULSKA

ironicznie

Jak my? Zobaczmy, jak będziecie śpiewali na starość. Ja i Felicjan mamy inne pod tym względem zasady.

JULIASIEWICZOWA

Mój mąż nie umie się oszczędzać, ja także.

DULSKA

Skoro miałaś takie usposobienie, trzeba było iść za tego aptekarza z Bóbrki, co się o ciebie starał. Namawiałam cię.

JULIASIEWICZOWA

Przecież on rok temu zmarł na suchoty.

DULSKA

Właśnie. Miałaś kamienicę i *byłaś wdową!*

Małżeństwo, Mąż,
Obyczaje, Rodzina, Skąpiec,
Żona

Wdowa

⁹*Horendum* (łac. *horrendum*) — okropność, coś przerażającego. [przypis edytorski]

JULIASIEWICZOWA

O!...

DULSKA

Nie ma co — o!... byt zabezpieczony, to podstawa życia. A co do męża, można go uchodzić. Pensję zabierać, gdy zaferuje¹⁰ — co dzień dwie szóstki na kawę do łapy, a cygara samej kupować i suszyć na piecu. Inaczej, taki pan może cię zrujnować.

SCENA XI

Zbyszko — Dulka — Juliasiewiczowa

ZBYSZKO

Taki terkot, że spać nie można.

DULSKA

Tym lepiej. Pójdiesz może do biura.

ZBYSZKO

E!...

do Juliasiewiczowej

Jak się masz, stara.

JULIASIEWICZOWA

Jak się masz, pokrako!

ZBYSZKO

patrzy w lustro, potem do Juliasiewiczowej

Bardzo zielony?

JULIASIEWICZOWA

Cóż to, oświadczasz się dzisiaj?

ZBYSZKO

Także... tylko ten stary — no wiesz, radca, będzie znów na mnie zgniłym okiem patrzył. A tam fury kawałków... fury...

DULSKA

Zalegaj! zalegaj!...

ZBYSZKO

To nie ja zalegam, ale strony.

opiera się o piec i grzeje

DULSKA

zdejmuje szlafrok i zostaje w spódnicy i kaftanie

Darujesz, moja droga, ale będę ścierać kurze, więc muszę oszczędzać szlafroka.

JULIASIEWICZOWA

Ale proszę... niech się ciocia nie krępuje.

DULSKA

ściera kurze i z furią od czasu do czasu patrzy na Zbyszka

ZBYSZKO

To mama naprawdę wyrzuca tę, co się otruła, z kamienicy?

DULSKA

A tobie co do tego?

ZBYSZKO

Tak... słyszałem piąte przez dziesiąte. Byłem zbudowany mamusynym serduszkiem. Potem, ona mi jest bardzo sympatyczna, ta kobieta.

DULSKA

Zupełnie wierzę. Szkandalistka.

ZBYSZKO

Zrobiła to z miłości dla męża. To w guście mamy. Miłość małżeńska...

DULSKA

Aha, prawda była — za tym mężem. Ja tam w tę miłość nie wierzę. Szumi jedwabiami pod spodem...

Praca

Skąpiec

Kobieta, Mąż, Miłość,
Obyczaje, Żona

¹⁰zaferować (z łac. *fero, ferre*: nieść, podawać, przekazywać) — tu: przynieść (wypłatę), zarobić. [przypis edytorski]

ZBYSZKO

Cóż to dowodzi?

DULSKA

To, że nie jest uczciwą kobietą. Dla męża, mój panie, kobieta się nie potrzebuje pod spodem stroić. A takie co szumią — to...

ZBYSZKO

do Juliasiewiczowej

Siedźże spokojnie, bo i ty szumisz. A zresztą, co do tej z parteru, to ja ręczę, że uczciwa.

DULSKA

A ty skąd wiesz?

ZBYSZKO

obojętnie

Bom się do niej brał i dostałem po nosie.

DULSKA

Mógłbyś też zostawić choćby lokatorki w spokoju. Usun się... jak długo będziesz sterczał tu pod piecem!

z pasją

Gdy patrzę na ciebie, to chwilami wierzyć mi się nie chce, że jesteś moim dzieckiem.

Matka, Siostra, Rodzina

ZBYSZKO

No — jeśli mama ma wątpliwości...

DULSKA

do Juliasiewiczowej

Powiadam ci — nie miej nigdy dzieci.

JULIASIEWICZOWA

O! my się nie staramy o to.

DULSKA

do Zbyszka

Nie — ty jesteś wyrodek — ty nie jesteś moim synem.

ZBYSZKO

Jestem, mamciu! jestem, niestety! i to właśnie cała moja tragedia...

idzie do fortepianu i stojąc, zaczyna grać bardzo wprawnie

DULSKA

Słyszałaś? mówi — niestety!

ZBYSZKO

Spodziewam się. Być Dulskim — to katastrofa.

JULIASIEWICZOWA

Doprawdy, Zbyszko — zanadto sobie pozwalasz...

ZBYSZKO

Daj ty mi spokój!

DULSKA

do Juliasiewiczowej

Żadnej moralności, żadnych zasad...

ZBYSZKO

Żadnego płaszczyka teoretycznego, jak mamcia.

DULSKA

To się na tym skończy, że jeszcze do socjalistów przystanie.

ZBYSZKO

zamykając fortepian

Za głupi jestem na to.

JULIASIEWICZOWA

śmiejąc się

Na socjalistę nie trzeba zdawać egzaminu.

ZBYSZKO

Właśnie że trzeba... i to najtrudniejszy egzamin.

JULIASIEWICZOWA

Przed kim?

ZBYSZKO
Przed swym sumieniem i własną duszą, słodki aniele.
DULSKA
Na socjalistę nie trzeba mieć przede wszystkim Boga w sercu.
ZBYSZKO
Jest — — — dawno nie było mowy o Bogu w tym domu.

SCENA XII

Ciż sami — Hanka

HANKA
z kuchni
Proszę wielmożnej pani parasol.

DULSKA
Pozostaw w przedpokoju... a potem idź zamieć przedpokój. Czy kucharka wróciła?

HANKA
wraca z przedpokoju — idzie do kuchni
Już.

DULSKA
Ja tylko na chwileczkę...
wybiega do kuchni

JULIASIEWICZOWA
do Zbyszka

Rzeczywiście — ciocia ma rację. Mógłbyś się trochę ustatkować. Wyglądasz jak śmierć angielska.

ZBYSZKO
Ty także ładnie wyglądasz...

JULIASIEWICZOWA
Ja? Ja wczoraj z domu nie wychodziłam.

ZBYSZKO
To znaczy — że ja się lumpowałem za domem, a ty w domu.

JULIASIEWICZOWA
śmiejąc się

Jesteś niemożliwy...

ZBYSZKO
Jak kiedy...

Hanka przechodzi przez pokój z łopatką i ze szczotką, Zbyszko patrzy na nią.

JULIASIEWICZOWA
do Zbyszka

Cóż tak patrzysz za Hanką?

ZBYSZKO
Bo mi się podoba.

JULIASIEWICZOWA
Sługa?

ZBYSZKO
A cóż to? nie kobieta? Zaręczam ci, że nawet bardzo...

JULIASIEWICZOWA
Wiesz już coś o tym?

ZBYSZKO
Co ci do tego.

JULIASIEWICZOWA
Myślałam, że masz gust wykwintniejszy.

ZBYSZKO

Glupia jesteś z twoją kołtuńską estetyką. A zresztą, ja jestem jak pianista. Gdy zobaczy fortepian, musi zaraz pasaż...

JULIASIEWICZOWA

Tak... ale fortepianu nie...

Kobieta, Mężczyzna, Sługa

ZBYSZKO

Moja droga — każda kobieta to fortepian — tylko trzeba umieć grać... Ach!... jaki ja śpiący...

JULIASIEWICZOWA

Czego ty po tych knajpach się włóczysz?

ZBYSZKO

A gdzieś się będę włóczył? Gdzieś muszę.

JULIASIEWICZOWA

Ja na twoim miejscu starałabym się o jaką znajomość... solidną... no... Tyle mężatek co — Boże.

ZBYSZKO

Dziękuję. Mam dosyć kołtunerii w domu i w... samym sobie.

JULIASIEWICZOWA

Dlaczegoż jesteś... kołtunem?

ZBYSZKO

Bom się urodził po kołtuńsku, aniele! bo w łonie matki już nim byłem — bo żebym skórę zdarł z siebie, mam tam pod spodem, w duszy, całą warstwę kołtunerii, której nic wyplenić nie zdoła. Coś taki nowy, taki inny walczy z tym podstawowym — szarpie się, ciska. Ale ja wiem, że to do czasu — że ten kołtun rodzinny weźmie mnie za łeb, że przyjdzie czas, gdy ja będę Felicjanem, będę odbierał czynsze, będę... no... Dulskim, pra-Dulskim, ober-Dulskim — że będę rodził Dulskich, całe legiony Dulskich — będę miał srebrne wesele i porządny nagrobek, z dala od samobójców. I nie będę zielony, ale nalany tłuszczem i nalany teoriami i będę mówił dużo o Bogu...

urywa — idzie do fortepianu i gra nerwowo

JULIASIEWICZOWA

podchodzi za nim

Z kołtuństwa można się wyswobodzić.

ZBYSZKO

Nieprawda. Tobie się zdaje, że jesteś wyzwolona, bo masz trochę politury po wierzchu. Ale ty jesteś tylko zrobiona na mahoń — jak twoje secesyjne meble i twoje malowane włosy. To jest piętno... pani radczyni... piętno...

JULIASIEWICZOWA

grając z nim jedną ręką

Czy ty się nauczyłeś grać?

ZBYSZKO

Ja? nie znam ani jednej nuty. To tak we mnie coś gra... We mnie tłucze się także coś... ale to się wszystko z czasem zatłucze... e! co tam...

obejmuje ją

Wiesz co... jesteś wcale... wcale...

JULIASIEWICZOWA

śmiejąc się

Dajże mnie spokój!

ZBYSZKO

śmieje się

Pasaże, moja droga... pasaże...

Hanka przechodzi przez pokój i rzuca ponure spojrzenie na nich oboje — wchodzi do kuchni.

JULIASIEWICZOWA

patrzy za nią uważnie

A wiesz, to ciekawe.

ZBYSZKO

Co takiego?

JULIASIEWICZOWA

Ta dziewczyna. Gdybyś widział, jak ona na nas popatrzyła... Ja na twoim miejscu...

ZBYSZKO

Ja też, jak będę miał czas...

Mieszczanin, Rodzina,
Dziedzictwo, Piętno

Kobieta, Mężczyzna, Sługa

JULIASIEWICZOWA

Nie rozumiesz mnie. Ja bym się właśnie daleko od niej trzymała.

ZBYSZKO

E!

JULIASIEWICZOWA

Jest zazdrosna. Będzie ci robić awantury.

ZBYSZKO

To by było kapitalne.

SCENA XIII

Ciż sami — Dulśka

DULSKA

do Zbyszka

Jeszcze jesteś tutaj? Czy ci nie wstyd? Ojciec twój pracuje, ja pracuję — siostry...

ZBYSZKO

idzie do przedpokoju — bierze palto, kapelusz — wraca i ubiera się

Mamciu! mamciu! czy się pracuje — czy nie, to wszystko idzie do jednego celu.

DULSKA

Nieprawda — my ludzie pracy, a próźniacy to...

ZBYSZKO

A przecież i my, i wy jednako...

DULSKA

Co? co?

ZBYSZKO

Wyciągniemy kopytka... pa!

do Juljasiewiczowej

Pa, lulu!...

wychodzi

Praca

SCENA XIV

DULSKA

Straszne rzeczy... straszne... słyszałaś, jak on mówi! a to najgorsze, że taki zdolny — taki utalentowany! ta żeby chciał, to przed nim kariera — no... ale nie chce, nie chce... zaraz dadzą drugie śniadanie!... Nie chce, mówię ci... nie, nie. Tylko lumpuje i lumpuje. Jak weźmie te parę reńskich w biurze, tak ginie. I jak to wygląda!... Nic, tylko kawiarnie i spódnice.

Hanka wnosi tacę z wódką, serem i zakąską.

Proszę cię — moja droga!

JULIASIEWICZOWA

Dziękuję cioci.

siadają do jedzenia

On jest jakiś podrażniony... niezadowolniony...

DULSKA

z wybuchem

Czy on sam wie, czego chce! Powinien Bogu dziękować — prosty, zdrów... Za twoje.

pije kieliszeczek

Hanka!... idź posprzątaj u panicza.

Hanka wychodzi.

JULIASIEWICZOWA

patrzy za nią

Kontenta ciocia z Hanki?

DULSKA

Tak sobie.

JULIASIEWICZOWA

cicho

Matka, Syn

Matka, Sługa, Syn

Niech ją ciocia odprawi.
DULSKA
A to... czemu?
JULIASIEWICZOWA
Ja coś dostrzegłam.
DULSKA
Kradnie.
JULIASIEWICZOWA
Nie... gorzej...
DULSKA
No... no...
JULIASIEWICZOWA
Zdaje mi się, że Zbyszko się do niej bierze...
DULSKA
niechętnie
E!... to...
JULIASIEWICZOWA
Wiem, co mówię. Niech ciocia ją odprawi, póki czas.
DULSKA
Moja kochana, pewnie ci się zdawało... A potem...
patrząc w bok
wobec tego, co się dzieje, że niby... no... rozumiesz... to piwo co szumi.
JULIASIEWICZOWA
A!
DULSKA
Słowem... że... rozumiesz?
JULIASIEWICZOWA
Lepiej w domu?
DULSKA
Ja nie mówię... ale...
JULIASIEWICZOWA
A wie ciocia — może ciocia ma rację...
Chwila milczenia — przez scenę przechodzi w milczeniu Hanka i znika w kuchni — obie panie patrzą za nią.
JULIASIEWICZOWA
Trzeba jednak przyznać, że mężczyźni mają szczególny gust.
DULSKA
A! niech tam!... byle się nie włóczył i nie tracił zdrowia... Trzeba być matką, aby zrozumieć jaki to ból patrzeć jak syn marnieje.
JULIASIEWICZOWA
Dziękuję. Ale żeby ona potem...
DULSKA
Ona? także! będzie kontenta... to takie wszystko bez czci i wiary. Pokażę ci tok, co sobie kazałam przerobić.
idzie do przedpokoju — wraca z tokiem z fiołków i białych piór — kładzie go na głowę, co przy kaftanie barchanowym i halce wywołuje dziwny efekt
Dobrze?
JULIASIEWICZOWA
Wcale... wcale...
DULSKA
w toku
Muszę się oszczędzać... przerabiam stare łachy.
JULIASIEWICZOWA
No — na cioci wszystko się dobrze wyda. Czy ciocia w tym roku podwyższa?

Mieszczanin, Pieniędzy

DULSKA

Spodziewam się. Muszę. Wszyscy podwyższają. Pokażę ci szpejscettel¹¹.

JULIASIEWICZOWA

No... no...

DULSKA

wydobywa z szufladki papier, opiera się o stół — obie z zajęciem pochylają się nad papierem
Suteryny całe w rumel¹² o dwadzieścia... do sieni wstawię magle...

JULIASIEWICZOWA

Ciasno. Zęby sobie powybijają.

DULSKA

To mi wszystko jedno. Ja tamtędy nigdy nie chodzę. Oba partery po pięć — pierwsze piętro, kokocica, o dziesięć...

Kobieta "upadła"

JULIASIEWICZOWA

Kokocica? To za mało. Ja bym podwyższyła co najmniej o dwadzieścia...

DULSKA

Tak myślisz?

JULIASIEWICZOWA

śmieje się

Naturalnie... ma pieniądze, lekko jej przychodzą... niech płaci.

DULSKA

rozjaśniona

Niech płaci...

JULIASIEWICZOWA

śmiejąc się

Niech płaci!...

DULSKA

A więc — kokotka o dwadzieścia, radca o dziesięć... drugie piętro...

Obie zaciętrzewione, pochylone nad stołem, czytają. — Kurtyna wolno spada.

¹¹szpejscettel (z niem. *Speise*: danie, *Zettel*: kartka) — menu, karta dań; tu: wykaz rachunkowy. [przypis edytorski]

¹²w rumel — wszystko razem, bez wyjątku. [przypis edytorski]

AKT II

Ta sama dekoracja co w akcie poprzednim. — Ściemnia się powoli — długie cienie liliowo szare padają przez zamarzone szyby. — Po scenie, jak zwierz w klatce, tam i z powrotem automatycznym ruchem chodzi Dulski w szlafroku z zegarkiem w ręku. — Zamyka oczy i chodzi tak jak lalka drewniana. Wreszcie ustaje. — Zaraz otwierają się drzwi sypialni małżeńskiej i ukazuje się Dulka w gorsecie i spódnicy.

SCENA I

Dulka — Dulski — Hesia

DULSKA

Felicjan! Felicjan!

DULSKI

budzi się i patrzy na nią

DULSKA

Chodź! czemu nie chodzisz? Jeszcze nie ma dwóch kilometrów. Ja tam rachuję.

DULSKI

pokazuje jej zegarek.

DULSKA

Co mi zwracasz głowę zegarkiem! Ja mam najlepszy zegar w głowie. Nie chodź! nie chodź! Dobrze — powiem doktorowi. Umyślnie ci każę w pokoju chodzić na Wysoki Zamek, a nie po ulicy, żeby mieć nad tobą oko czy nie szachrujesz... a ty... zresztą to twoja rzecz.

Chowa się za drzwiami — Dulski zaczyna znów automatycznie chodzić — wpada Hesia, ubrana strojnie jasnoniebiesko, pantofelki, błękitne pończoszki — całuje ojca w mankiet.

HESIA

Ojciec idzie na Wysoki Zamek?

DULSKI

kiwa głową

HESIA

A jeszcze ma ojciec daleko?

DULSKI

pokazuje 5 palców

HESIA

Pięćset?

DULSKI

kiwa głową

HESIA

To ojciec już koło Teatyńskiej?

DULSKI

mruczy

HESIA

śmieje się

Ale tak! ale tak... a niech ojciec prędko idzie, bo tunel rozbijają.

DULSKI

patrzy na nią surowo i wzrusza ramionami

HESIA

wskakuje na kanapę i przegląda się w lustrze

DULSKI

podchodzi do niej i ściąga ją z kanapy

HESIA

Mama nie widzi!...

biegnie do drzwi pokoju dziewcząt

Mela! Mela!...

GŁOS DULSKIEJ

Hesiu! czy Mela ubrana?

Mąż, Żona

HESIA

Jeszcze się pichci.

DULSKI

staje zgorzony i mruczy coś

HESIA

Ojciec nie rozumie? No... stroi się. Za ojca czasów tak nie mówiono? No to co? Teraz mówią...

DULSKA

wychyla się, ubrana odświętnie

Felicjan! przestań chodzić — już jesteś na Wysokim Zamku. Jutro pójdziesz do Kaiserwaldu.

Znika. — Hesia idzie do okna i chucha na szybę.

HESIA

śpiewa

Pozamarzało... jakby w jakim zlewie...

Dulski ogląda się i cicho idzie do pieca, wylazi na krzesło i kradnie cygaro — w tej samej chwili Hesia się odwraca i widzi to — Dulski chrząka, idzie do przedpokoju — odziewa się — wraca — podchodzi do drzwi Dulskiej — stuka — ona wychyla się.

DULSKA

Już cię niesie do kawiarni? No... masz swoje dwadzieścia centów. Teraz będę co dzień dawać po dwadzieścia centów. Tygodniowo — nie... na nic. Zaraz wszystko przetracasz z koleżkami. A wracaj na kolację!

Znika. — Dulski chwilę stroi się przed lustrem — wreszcie wychodzi. — Hesia biegnie natychmiast do pieca — wchodzi na krzesło i kradnie cygaro.

SCENA II

Wchodzi Mela — ubrana jak Hesia — jest blada i chora.

MELA

zatrzymuje się we drzwiach, zgorziona — po czym biegnie ku Hesi, która pokazuje jej język i ucieka ku kanapie

Hesiu!... pokaż... coś ty wzięła?

HESIA

No... cygara... wielka afera.

MELA

Ukradłaś?

HESIA

Och!... przed chwilą ojciec kradł także. Jak taki kamienicznik może to robić, czemu ja nie mogę?

MELA

Po co tobie cygara?

HESIA

Po co? Wy-pa-lę.

MELA

Och! Kiedy?

HESIA

Jak będzie galówka. A potem pojedę...

MELA

Gdzie?

HESIA

Nad Bałtyk. Albo nie — dam cygaro kochankowi kucharki. Powiadam ci — widziałam go. Jest pucere¹³. No — rozumiesz? u lejtnanta, bardzo, bardzo...

MELA

Jak ty możesz się przyglądać takim.

Córka, Mąż, Żona

Córka, Ojciec, Kradzież

¹³puczer (z niem. *putzen*: szorować, czyścić) — ordynans na służbie u oficera (w tym wypadku w randze lejtnanta, czyli porucznika). [przypis edytorski]

HESIA

Czemu? Czemu?... Cóżeś taka blada?

MELA

Głowa mnie strasznie boli.

HESIA

Może i ty buchnęłaś cygaro?

MELA

Och!... nie!... ja ciągle jestem taka słaba — tylko bym spała.

HESIA

Lepiej spróbuj ze mną chasses¹⁴ — moja złota, ja ciągle zapominam z której nogi — moja droga — znów ten nauczyciel będzie mnie wstydził... masz... rozwiązał mi się pantofel... Hanka! Hanka!...

Wchodzi Hanka blada, zmieniona.

Sluga

SCENA III

Mela — Hesia — Hanka

HESIA

Zawiąż trzewik. Cóż znów i ty jesteś chora? Patrz Mela, jak ta wygląda.

HANKA

Panience się tylko zdaje...

HESIA

Ale — ledwo się włóczysz. A teraz możesz iść...

Hanka wychodzi.

HESIA

kręci głowę

MELA

To nic dziwnego. Ja wiem, dlaczego ona taka zmieniona.

HESIA

Wiesz? powiedz!

MELA

Nic, Hesi! to jej tajemnica. Mnie nie wolno nic powiedzieć — przynajmniej do czasu.

HESIA

Jak chcesz — taka tam ma tajemnice... no — no... daj łapę... jak to chasses — un, deux — un, deux¹⁵

gwiżdże

MELA

Hesiu, nie gwiżdź!

HESIA

Aha! ziemia się trzęsie — co? — no, a teraz walca — moja brylantowa.

obejmuje ją — walcuje

MELA

Dlaczego mnie tak ściskasz?

HESIA

tańcząc

Bo ja jestem mężczyzna.

MELA

Ale ja nie mogę oddychać.

HESIA

Właśnie — a jak za kobietę, to tak! o!

przerzuca się na rękę Meli

omdlewająco! omdlewająco! a potem w oczy... w oczy... Ja tak zawsze robię...

Kobieta, Mężczyzna

¹⁴chasses (z fr.) — chodzi zapewne o figury taneczne: *chasse-croise*, czyli wymijanie się, zmiana miejsc. [przypis edytorski]

¹⁵un, deux (fr.) — raz, dwa. [przypis edytorski]

MELA

Ty?!

HESIA

Ja! powiadam ci — studenty czerwienią się, jak buraki.

MELA

Puść mnie...

HESIA

Co tobie?

MELA

Nie wiem... ale..

HESIA

No, to zagraj — cichutko, żeby mama nie przyszła. Ja nie mogę wpaść w tempo...

popycha Melę do fortepianu

Walca...

Mela gra cichutko — Hesia chce tańczyć — robi pas¹⁶ — śmieje się — wpada w cake walka¹⁷.

Mela! cake walka!...

Mela gra cake walka cichutko — Hesia skacze — wchodzi Zbyszko.

SCENA IV

Też same — Zbyszko

ZBYSZKO

A to co?

HESIA

tańcząc

Cake walk! Cake walk! Cake walk! A co? źle... prawda, że jest we mnie materiał na szansę¹⁸?

ZBYSZKO

Na dwie, nie na jedną.

HESIA

triumfująco

A co?

ZBYSZKO

Skąd ty to umiesz?

HESIA

Ignania mnie nauczyła. No wiesz — Ignania Olbrzycka. Jej brat ciągle w tinglach¹⁹ siedzi, więc ją nauczył, a ona mnie.

ZBYSZKO

ironicznie

Myślałem, że cię twoja kucharka nauczyła.

HESIA

Ona?

ZBYSZKO

Przecież dopełnia twojej edukacji.

HESIA

Co znowu? Jak Bożię kocham — nie.

ZBYSZKO

z pasją

Nauka

Bóg

¹⁶pas (fr.) — krok, tu: krok taneczny. [przypis edytorski]

¹⁷cake walk — taniec towarzyski o żywym tempie, łączący kroki polki, marsza i two-stepa oraz ruchy ciała naśladujące tańce murzyńskie; na przełomie XIX i XX wieku popularny początkowo w Stanach Zjednoczonych, a następnie w Europie. [przypis edytorski]

¹⁸material na „szansę” — tj. na szansonistkę (fr. *chansonnette*; od chanson: *piosenka*), czyli piosenkarkę i artystkę kabaretową. [przypis edytorski]

¹⁹tingel (*tingel-tangel*; niem: *Tingeltangel*) — podrzędny lokal oferujący wyszynk oraz występy muzyczne i kabaretowe; nazwa miała oddawać dźwięk instrumentów perkusyjnych wykorzystywanych w tych występach. [przypis edytorski]

Jak to kłamie. Ech! tu wszyscy kłamią. Ale Boga to choć zostaw w spokoju ty przynajmniej.

HESIA

Znów się złościsz? a byłeś już jakiś lepszy. No... Mela jeszcze trochę... Powiedz, Zbyszko, czy dobrze? mój królu!... Tak?

tańczy

ZBYSZKO

Ależ nie — przegnij się... trochę jeszcze.

HESIA

Jak? jak?...

tańczą oboje

Jak dobrze, jak miło — jakby po powietrzu się latało.

SCENA V

Ciż sami — Dulśka

DULSKA

wpada

Co się tu dzieje? Co to za balet?

ZBYSZKO

Dopełniam edukacji mej siostry.

DULSKA

Hesia! jak możesz tak?... co to...

do Zbyszka

Z tobą to też jest krzyż pański. Albo chodzisz jak dzik, albo wyprawiasz wariacje i dziewczyny w to wciągasz.

ZBYSZKO

Dobrze już, dobrze. Po co tyle słów! Gdzież to was niesie w takiej paradzie?

DULSKA

Przed wszystkim nie niesie.

ZBYSZKO

Nogi was nie niosą?

DULSKA

To jest nieprzyzwoite i o tym się nie mówi.

ZBYSZKO

A to przyzwoite ubrać dziewczęta jak baletniczki? O! jakie ażury!

DULSKA

To są dzieci, im wolno.

ZBYSZKO

Ładne dzieci! Pannice, aż ha.

DULSKA

Wszystkie panienki z dobrych domów tak na lekcje tańca chodzą.

ZBYSZKO

Niech się zaprawiają... niech się zaprawiają...

HESIA

Do czego? Do czego?

ZBYSZKO

Jak dorosniesz, będziesz się dekoltować na bal od góry — teraz, jako dziecię naiwne, od dołu.

DULSKA

Zbyszko!... milcz!... Jak śmiesz?

do Meli

Cóżeś taka błada?

ZBYSZKO

Cóż dziwnego? zmarzła.

Ściemnia się.

Brat, Córka, Kobieta,
Matka, Mężczyzna, Siostra

Strój

MELA

Głowa mnie strasznie boli. Mamusiu! ja bym nie poszła.

DULSKA

Pokaż język! Biały. Znow coś zjadłaś.

przyklada jej rękę do głowy

Rozpalona. No, z tobą... to też... może cię kłuje? co?

MELA

Tu mnie boli.

DULSKA

W lewej łopacie? Połóż sobie regolo. Jest tam używane, takie co ojciec przykładał.
I rozbierz się.

ZBYSZKO

Z czego? ona już rozebrana. Niech się raczej ubierze.

DULSKA

Hesia — płaszczyk! rękawiczki...

ZBYSZKO

Piechotą idziecie? Ona — tak? Jeszcze was zaaresztują.

DULSKA

Rany boskie, nie wytrzymam. A lampy jeszcze nie zapalać.

do Zbyszka

Wychodzisz?

ZBYSZKO

Nie.

DULSKA

To przypilnuj pieca. My wrócimy za godzinę. Mela, idź się przebrać...

Hesia i Dulka wychodzą — Mela do swego pokoju.

SCENA VI

Zbyszko sam — później Hanka. Zbyszko chwilę stoi nieruchomy — potem wyciąga ręce leniwym, znużonym ruchem przed siebie — zwraca się do pieca — otwiera drzwiczki kopnięciem nogi, przysuwa sobie fotel — siada i siedzi tak spokojnie z papierosem przyłgniętym do ust, z ręką opuszczoną na dół. — Światło czerwone go oświetliło. Jest znużony i smutny. — Drzwi się otwierają cicho, usuwa się Hanka — widzi go — przybliża się — przykłęka i delikatnie, z jakąś psią pokorą, całuje go w rękę. — On głaszcząc ją po głowie — czyni to machinalnie, nie patrząc na nią.

ZBYSZKO

No już dobrze... dobrze...

HANKA

Proszę pana... ja...

ZBYSZKO

Co? czego?

HANKA

Ja idę... tam, gdzie pan kazał.

ZBYSZKO

A... tak. Idź! idź!... A nie bój się — tylko mów śmiało i wyraźnie, jak i co.

HANKA

klęczy nieruchoma, otulona w fałdy chustki

ZBYSZKO

No... czemu nie idziesz?

HANKA

A bo ja wiem — tak mi jakoś...

ZBYSZKO

Ach, nie marudź... idź... bo wróć.

HANKA

wstając

Pójdę!

wychodzi powoli — slychać jak zatrzaskuje za sobą ciężko drzwi

SCENA VII

Zbyszko — Mela

W kaftaniczku — głowa związana. Podchodzi cicho do Zbyszka i siada na małym stoleczku naprzeciw niego.

MELA

nieśmiało

Zbyszko!

ZBYSZKO

Nie położyłaś się?

MELA

Nie mogę. Jeszcze mi gorzej. Czy ci nie przeszkadzam?

ZBYSZKO

Nie. Ty jeszcze z całej rodziny jesteś najmocniejsza. Może dlatego, że jesteś chora, więc jest w tobie coś miłego, coś innego, jak u tamtych.

MELA

Coś innego? i czy myślisz, że dlatego że jestem chora?

ZBYSZKO

Tak. Nie masz dużo sił życiowych, więc nie idziesz, rozbijając łokciami, przez życie — ale się... skradasz. Rozumiesz? co?

MELA

Tak. Mnie się także zdaje, że ja się wszystkim usuwam, że mnie lada chwila ktoś potrąci, że...

ZBYSZKO

To źle. Panna Dulka powinna iść naprzód tak... rozumiesz. Ktoś potrąci — ty jego... to powinna być nasza zasada. Jak najwięcej miejsca. *Für die obere zehntausend milionen köttunen.*²⁰

MELA

patrzy na niego chwilę

Zbyszko! dlaczego ty nas wszystkich tak nie lubisz?

ZBYSZKO

Za mało „nie lubisz”. Ja was wszystkich nienawidzę i siebie razem z wami.

MELA

Siebie nienawidzisz także... A ja to znowu... Pozwól mi trochę z tobą porozmawiać. Dobrze? Jak szara godzina nadejdzie, to ja dałabym wszystko, żeby móc z kimś dobrze, cicho, spokojnie porozmawiać. Tylko że u nas to niepodobna. Jak w tartaku. Mama mówi, że się pracuje. Ale przecież można i myśłą popracować. Prawda Zbyszku?

osuwają się przed nim tak, że światło z pieca oświetla grupę tych dwojga smutnych i zgnębionych

ZBYSZKO

Mów... mów...

MELA

Ty siebie nienawidzisz, a ja to siebie żałuję. Strasznie. Nie dzieje mi się nic złego. Mam ojca, mamcię, was, chodzę na pensję — jestem prosta, dbają o mnie, dają mi żelazo, nacierają wodą — uczę się wszystkiego, a przecież, przecież, Zbyszko, mnie się zdaje, że mi się dzieje jakaś krzywda — że mnie ktoś więzi, że mi ściśnięto gardło, że... Ja ci tego opowiedzieć nie mogę, ale...

ZBYSZKO

To źle, Melo, że ty tak czujesz — źle. Najlepiej pozbyć się tych sensacji. Niedługo wyrośniesz, pójdziesz dobrze za męża i będziesz świat rozbijać łokciami.

MELA

Nie — ja pójdę do klasztoru.

Choroba, Siła

Krzywda

Matka, Mąż, Ojciec, Żona

²⁰*Für die obere* (właśc. *oberen*) *zehntausend köttunen* (niem.) — dla górnych (zapewne w znaczeniu pozycji społecznej) dziesięciu tysięcy köttunen; ostatnie słowo jest połączeniem polskiego rdzenia i niemieckiej końcówki. [przypis edytorski]

ZBYSZKO
Gadanie. Głębsza warstwa weźmie górę. Będziesz taka, jak mama.
MELA
Ojciec przecież łokciami ludzi nie roztrąca.
ZBYSZKO
Bo ojciec wybrał dogodniejszą drogę. Mama za niego łokciami się przez świat przepycha, a on za nią.
MELA
po chwili
To wszystko bardzo jakieś smutne.
ZBYSZKO
Koń by zapłakał.
MELA
Ty ze wszystkiego się śmiejesz.
ZBYSZKO
Tak śmieją się wisielce.
Chwila milczenia.
MELA
nieśmiało
Zbyszko!
ZBYSZKO
Co jeszcze?
MELA
Chciałam ci coś powiedzieć... ale... nie będziesz krzyczał? To, widzisz, z najlepszego serca. — Bo... wtedy... jak ja widziałam...
ZBYSZKO
Co?
MELA
ciszej
Ciebie i Hankę. Tak mnie skrzyczałeś strasznie, a ja właśnie...
ZBYSZKO
Czego ty o tym mówisz?
MELA
Bo mi żal i ciebie, i Hanki. Ja ciągle o was myślę. Ja się nawet za was modłę. Bo wy musicie być bardzo nieszczęśliwi.
ZBYSZKO
My? dlaczego?
MELA
Jakże? ona prosta sługa, ty urzędnik z prokuratury skarbu... jakże... i kochacie się... To bardzo smutne. Mamcia będzie się bardzo sprzeciwiać.
ZBYSZKO
Sprzeciwiać?
MELA
No, jak się będziecie pobierać.
ZBYSZKO
Czyś ty oszalała? ja z Hanką?
MELA
Cóż z tego, że ona niby niżej. Przecież Zygmunt August i Barbara...
ZBYSZKO
Ty jesteś jeszcze głupsza, jak myślałem.
MELA
Proszę cię... tylko mi nie wymyślaj. Ja będę po waszej stronie. Ja nauczę Hankę mówić po ludzku i jeść widelcem, i będę ją uczyć tego, co umiem, aż ona będzie taka, jak my. Ja wam dopomogę.
ZBYSZKO
Ty jesteś okaz.

Śmiech

Dziecko, Kobieta,
Mężczyzna, Miłość, Miłość
romantyczna, Miłość
tragiczna, Pozycja społeczna

MELA

Tylko jest coś, co mnie bardzo martwi. Nie wiem, czy ci to powiedzieć...

ZBYSZKO

No — wyduś.

MELA

Tylko ty Hance tego nie mów. Daj słowo. Oto... Hanka ma na wsi... narzeczonego. Tak, tak. Ale się nie martw. Ona go nie kocha. To *finanz wach*. Ja znalazłam korespondentkę od niego do Hanki. Tam było ślicznie napisane. Panno Haniu, Szanowna Pani! — Gołębiem ślę tę kartę pod nóżki panny i pytam czemu pisanie od niej takie rzadkie... Tak było. O! gołębiem... to ładnie. Choć na tej kartce nie było gołębia, tylko była różowa świnka i cztery prosięta, ale on zawsze tak z serca to napisał. I on ją musi kochać. Tylko że ona mu nie odpisuje, i to źle z jej strony, bo on tam pisze...

ZBYSZKO

Proszę cię o jedno. Nie wtrącaj ty się w te sprawy. Głowa cię boli. Idź — połóż się.

MELA

Ja tylko tak z dobrego serca.

ZBYSZKO

Ja wiem.

MELA

wstaje — nieśmiało

I... nie gniewasz się?

ZBYSZKO

Nie. Chodź — pocałuj mnie.

MELA

całuje go

To... ty mnie nie nienawidzisz?

ZBYSZKO

głaszcze ją

Nie. Teraz nie.

MELA

Dziękuję ci. Tak miło, kiedy ktoś łagodnie mówi... Dziękuję ci, Zbyszko.

Wychodzi cichutko do swego pokoju. — Zbyszko wstaje — idzie do okna, skąd pada światło zapalanej latarni — opiera czoło o szyby i tak zostaje. — Wchodzi Hanka splotakana, otulona chustką — przystępuje do Zbyszka i mówi cicho.

SCENA VIII

Zbyszko — Hanka

HANKA

Proszę pana...

ZBYSZKO

I co? i co?

HANKA

Tak jest jak ja mówiłam.

zanosi się cicho od płaczu

ZBYSZKO

Ładna historia! a to pech!

zaczyna chodzić po pokoju — Hanka pozostaje przy oknie w smudze światła — tragiczna w fałdach swej czarnej chustki

HANKA

Co ja teraz zrobię!

ZBYSZKO

Jedź do domu.

HANKA

Ale... żeby mnie tatko skórę zdarli. Nie pojedę.

ZBYSZKO

Zresztą nie bec. Jeszcze daleko. Może się jeszcze co zmieni.

Łzy, Samotność

HANKA
 Ale... takim jak ja, to cygany los wyklną. Mnie zawsze najgorsze się trafi. Potrzebne mi to było. Boże! Boże!... To chyba się utopić.

ZBYSZKO
 Dużo by ci pomogło.

HANKA
 Śmierć na wszystko pomoże.

ZBYSZKO
 Głupia jesteś.

HANKA
 Ale!...

placze

ZBYSZKO
 Cicho bądź! nie płacz, bo mnie diabli wezmą...

HANKA
zakrywa się chustką i stara się stłumić tkanie.
Długa chwila milczenia.
 Proszę pana, co ja teraz zrobię?

ZBYSZKO
patrzy na nią przez chwilę — potem wychodzi do swego pokoju.
 A to pech! a to pech!...

Hanka wybucha spazmatycznym płaczem, tuląc się do ściany — na palcach ze swego pokoju wysuwa się Mela.

SCENA IX

Mela — Hanka

Mela podchodzi do Hanki i staje przed nią zafraszowana.

MELA

Hanka! Ja słyszałam, że się Zbyszko o coś na ciebie gniewał. Prawda?

HANKA

Nie.

MELA

Ale słyszałam. I boję się, że to przeze mnie. Pewnie o tego narzeczonego, co go masz na wsi. Ale dlaczego Hanka się z tym kryła. Tylko teraz to już trzeba przestać do niego pisać. Co się tak na mnie patrzysz. Ja wszystko wiem...

HANKA

patrzy na nią przerażona

MELA

No, wszystko co się ciebie i Zbyszka dotyczy — rozumiesz?

HANKA

zakrywa twarz chustką

MELA

I nie trzeba się bać. Ja będę z wami. Ojca też na waszą stronę przekabacę. Wszystko się zmieni i gdy już ślub się odbędzie...

HANKA

Ta co panienka mówi. Któż by się ze mną teraz ożenił?

MELA

Jak to? kto?

HANKA

A no któż by cudze dziecko wziął?

MELA

zdziwiona

Cudze dziecko? O czym ty mówisz, Hanka? A może ty już wdowa, że masz dziecko? I tego Zbyszkiowi nie mówisz...

HANKA

po chwili

Cóż panienka mówi, że wszystko wie!

MELA

No... niby ty i Zbyszko. To będzie mezalians, ale trudno...

HANKA

milczy, gryzie róg chustki i patrzy w ziemię

MELA

Dlaczego nic nie mówisz, Hanka? Dlaczego ciągle płaczesz? Przecież ja do ciebie z najlepszą intencją. Nie płacz!... to się jakoś ułoży.

HANKA

rycząc

Nic się nie ułoży... pomsta na mnie... nieszczęście... och, czemu się ja rodziłam...

MELA

Boże... nie płacz, Hanka...

HANKA

A żebyś nogi połamała, nimem tu nastą!

MELA

Hanka! nie płacz, bo mnie serce pęknie.

pochyla się nad nią

HANKA

Niech mnie panienka puści!...

SCENA X

Mela — Hanka — Juliasiewiczowa

JULIASIEWICZOWA

Jest tu kto? W kuchni drzwi otwarte...

sposzrzega Melę i Hankę

Cóż wy tu robicie po ciemku?

Hanka ucieka.

Co Mela ma za konszachty ze służą?

MELA

podniecona

To nie żadne konszachty, tylko to całkiem co innego. Hanka jest bardzo nieszczęśliwa, a ja ją pocieszam.

JULIASIEWICZOWA

Najlepiej zapal lampę.

Mela zapala lampę.

I dlaczegoż to Hanka taka nieszczęśliwa?

MELA

Och! to straszna historia.

JULIASIEWICZOWA

Niech mi ją Mela powie.

MELA

Nie mogę, ciociu... nie mogę... ale to jest okropne... to może się strasznie skończyć.

JULIASIEWICZOWA

Najlepiej mi powiedzieć — może ja znajdę jaką radę.

MELA

To prawda. Ciocia taka mądra, to najlepiej potrafi z mamcią sobie poradzić.

Siadają przy stole pod lampą.

JULIASIEWICZOWA

A cóż tu mama będzie mieć do czynienia?

MELA

Jak to? ona głównie.

po chwili

Ja cioci powiem — wszystko jak na spowiedzi — ale ciociu, jak ciocia mnie zdradzi, że to ja... to... już nie wiem co. Ciociu, ciociu!... tu stało się nieszczęście. Zbyszko zakochał się w Hance.

JULIASIEWICZOWA

parska śmiechem

Tylko tyle?

MELA

Ciociu! niech się ciocia nie śmieje. To Bóg wie co z tego może być, bo mama nie pozwoli na to małżeństwo. Zobaczy ciocia.

JULIASIEWICZOWA

Najprzód — skąd to wiesz?

MELA

Ja... podpatrzyłam. Niechcący! Jak Bożę kocham. Ja zaraz potem oczy zamknęłam.

JULIASIEWICZOWA

Lepiej było przedtem. Cóżeś widziała?

MELA

Ciociu! oni się muszą pobrać... Oni się już całują!

JULIASIEWICZOWA

śmieje się

No, skoro się już całują...

MELA

Tak, tak. Ja odkąd to zobaczyłam, to sypiać nie mogę już zupełnie. Co sobie przypominę, to mną coś tak dziwnie zatarga. I płakać mi się chce, i smutno, i miło... Ale to ja. A mama to z pewnością Zbyszka przeklnie.

JULIASIEWICZOWA

Nie bój się, cielátko. Mama Zbyszka za to nie przeklnie.

MELA

Żeby to jeszcze tylko — ale jest jeszcze dużo, dużo komplikacji. Jest jeszcze *finanz wach* tam na wsi i potem to już nie wiem... jest jeszcze cudze dziecko.

JULIASIEWICZOWA

Cudze dziecko?

MELA

No tak. Hanka mówiła.

JULIASIEWICZOWA

zainteresowana

No... no... jak mówiła?

MELA

Ja jej mówię — pójdiesz za męż — niby za Zbyszka ja ciągle myślałam. A ona nie płacze, ale ryczy, i woła — a! kto mnie teraz z cudzym dzieckiem weźmie!

JULIASIEWICZOWA

Tak powiedziała?

MELA

Ciociu, ja nigdy nie kłamię. Tylko... ja tego wszystkiego ani weź pokombinować nie mogę. A ciocia co rozumie?

JULIASIEWICZOWA

Rozumiem! Rozumiem!

MELA

opierając się o stół

Niech mi ciocia wytłumaczy. Moja najdroższa...

JULIASIEWICZOWA

Nie, panienko. Ja ci tego nie wytłumaczę. Tylko niech Mela pamięta. Trzymać języzek za zębami. Ani słowa o tym do nikogo! Ani słowa. I dalej nie podpatrywać... Jakby się co znów zobaczyło — oczy zamknąć.

MELA

A ciocia się tym zajmie.

JULIASIEWICZOWA

Może...

MELA

Moja ciociu święta. Oni się jeszcze wykradną albo zabiją. Tak było w Kijowie... Ci-cho... Zbyszko!

Nauka, Oko

SCENA XI

Też same — Zbyszko

Ubrany jak do wyjścia.

JULIASIEWICZOWA

Jak się masz. Wychodzisz?

ZBYSZKO

Tak.

JULIASIEWICZOWA

Znów się puszczasz?

ZBYSZKO

Znów.

JULIASIEWICZOWA

Siedziałeś przecież częściej już w domu.

ZBYSZKO

Widocznie mam już dosyć.

JULIASIEWICZOWA

Szkoda — lepiej wyglądasz. Utyłeś trochę.

MELA

Zbyszko — zaraz wrócą wszyscy — będzie herbata.

ZBYSZKO

Nie czekajcie na mnie.

MELA

Mama będzie znów zła.

ZBYSZKO

Dajcie mi spokój!

JULIASIEWICZOWA

Mógłbyś być grzeczniejszy.

ZBYSZKO

Po co?

JULIASIEWICZOWA

Choćby ze mną... tak się zachowujesz...

ZBYSZKO

Moja droga — raz chcesz, aby ci uchybiać i aż prosisz się o to, to znów aby cię szanować. Wybierz już raz — matrona czy kokota.

JULIASIEWICZOWA

wściekła

Najlepiej zrobię, jeśli z takim brutalem mówić nie będę.

ZBYSZKO

Najlepiej. A przestań się malować, bo wyglądasz jak kamienica odnowiona na przyjazd cesarza. Bądź zdrowa...

JULIASIEWICZOWA

Tak!... ej, żebyś nie pożałował twojej brutalności.

ZBYSZKO

Ja nigdy niczego nie żałuję!

wychodzi

MELA

On znów taki zły, jak dawniej. I z Hanką się tak kłócili! tak kłócili! O! mamcia idzie przez kuchnię.

SCENA XII

Dulska — Hesia — Juliasiewiczowa — Mela — później Dulski

DULSKA

do Juliasiewiczowej

Jak się masz... Cała jestem wzburzona.

Kobieta, Mężczyzna

Skąpiec

JULIASIEWICZOWA
 O cóż chodzi.
 DULSKA
 W tramwaju. Znów awantura. Jak Hesia siedzi, to przecież wygląda na dziecko, co nie ma metra wysokości. Mówię jej — skurcz się...

HESIA
 E! proszę mamy...

DULSKA
 Ona na złość się wyciąga i zaraz potem z konduktorem *secesja*²¹ — wszyscy się patrzają...

JULIASIEWICZOWA
 Ach! bo o ten cent, czy dwa.

DULSKA
 Kto nie szanuje grosza, ten nie wart... Hanka, nakrywaj! My tu pijemy herbatę teraz, bo piec w jadalni coraz gorszy.

JULIASIEWICZOWA
 Czemu go ciocia nie poprawi?

DULSKA
 Albo ja głupia? I tak na przyszły rok nie będę tu mieszkać, tylko wynajmę. Wtedy mi lokator piec poprawi. Idę włożyć szlafrok. Hesia, przebrać się — Mela, zajmij się herbatą.

Wychodzi — Hanka nakrywa — Juliasiewiczowa obserwuje Hankę.

HESIA
 Dziś była marna lekcja — dobrze zrobiłaś, że cię nie było. Same sztubaki...
wybiega

JULIASIEWICZOWA
 Hanka! cóżżeś tak zmizerniała?

HANKA
 Zęby mnie bolą.

JULIASIEWICZOWA
 Zęby?

Wchodzi Dulska.

DULSKA
w szlafroku
 Żywo samowar! bułki... wypijesz z nami herbatę?

JULIASIEWICZOWA
 Dobrze.

Wchodzi Mela — niesie książkę i koszyk z robotą — później Hesia z zeszytami i książkami — siadają przy stole — Dulska i Juliasiewiczowa siadają także przy frontowej stronie stołu.

DULSKA
 Szczęśliwa jestem, że już jestem w domu. Dla kobiety nie ma jak dom. Ja to zawsze powtarzać będę. Zawołajcie Zbyszka.

MELA
 Zbyszko wyszedł.

DULSKA
 Wyszedł?

MELA
 Ale pewnie zaraz wróci.

JULIASIEWICZOWA
 A mówiła ciocia, że się poprawił.

DULSKA
 Bo też tak jest. Przekonał się, że nie ma jak dom i rodzina. Musiało mu coś wypaść.

²¹*secesja* (łac. *secessio*: wycofania się, odstąpienie) — zerwanie (stosunków), odłączenie się (części ziem od reszty jakiegoś kraju) itp., a także: nazwa odrębnego stylu w sztuce na przełomie XIX i XX wieku; Dulskiej chodzi jednak zapewne o *scysję* z konduktorem, a więc sprzeczkę, konflikt (z łac. *scindere*: rozszczepiać). [przypis edytorski]

JULIASIEWICZOWA
Wcale nie. Mówił, że mu już zbrzydł ten dom i ta rodzina.
DULSKA
Mówił?
JULIASIEWICZOWA
Tak. Przed chwilą. Zresztą nie mówił tak wyraźnie. Co mu tam zbrzydło... nie wiem.
Dość że poszedł.
HESIA
Będzie się znów lumpował.
DULSKA
Patrz swego nosa. Z tym chłopcem już nie ma rady. Już mu tak dogadzam, żeby go tylko w domu przytrzymać.
JULIASIEWICZOWA
znacząco
E! proszę cioci — może właśnie to dogadzanie osiąga przeciwny cel.
DULSKA
Nie rozumiem. Przecież gdzie może być mu lepiej jak w rodzinnym kole?
JULIASIEWICZOWA
Hm!...
DULSKA
do Meli
Co ty za miny do ciotki wyprawiasz?
JULIASIEWICZOWA
Do mnie? Zdaje się cioci. A co do tego rodzinnego koła...
DULSKA
Co ty wiedzieć możesz o tym. Wiecznie tylko gdzieś latasz. I przyznam ci się nawet, że zaczynają coś o tobie mówić.
JULIASIEWICZOWA
O każdym mówią.
DULSKA
O tobie mówią to, co sama chcesz, aby mówili.
JULIASIEWICZOWA
Na przykład?
DULSKA
Że jesteś kokietka.
JULIASIEWICZOWA
E!
DULSKA
Wywołujesz taką opinię. Dlaczego o mnie tego nikt nie powie.
JULIASIEWICZOWA
podrażniona
Mogłaby ciocia przy dziewczynkach nauk mi nie dawać.
DULSKA
To są dzieci, więc nie rozumieją. A potem niech nawet słyszą. To będzie dla nich nauką na przyszłość — to ich nauczy, gdzie zaprowadzić może lekkomyślność i chęć przypodobania się.
Wchodzi Dulski — wita się z Juliasiewiczową skinieniem ręki — wyjmuje z kieszeni gazetę i siada koło stołu. Zaczyna czytać.
JULIASIEWICZOWA
coraz więcej podrażniona
Doprawdy, że ciocia dziwnie pojmuję gościnność...
DULSKA
Moja droga. Ja przede wszystkim pojmuję moralność i tę mam na względzie, czy tu w domu, czy...
JULIASIEWICZOWA
To znaczy, że moje życie jest niemoralne?

Plotka

Córka, Dziecko, Kobieta,
Matka

DULSKA

Na zewnątrz... Ciągłe cię widzą na ulicy.

JULIASIEWICZOWA

Nie mogę chodzić po dachach.

DULSKA

Ufarbowałaś włosy na rudo. Gdzie widziałaś uczciwą kobietę z rudymi włosami?

JULIASIEWICZOWA

No... tego już nadto.

DULSKA

Wczoraj na przykład — Krężłowa mówiła...

JULIASIEWICZOWA

wstając

E! już dosyć tego. Doprawdy — ciocia uwzięła się, aby mnie denerwować. Ja do cioci spraw nie zaglądam. A może także niejedno dałoby się powiedzieć.

DULSKA

Proszę, proszę. Moje sumienie jest czyste i nie boję się dnia białego.

JULIASIEWICZOWA

No... już lepiej tu w biały dzień nie zagładać... Dopatrzeć by się tu można nie jednego.

A zresztą niech mnie ciocia nie wyzywa, bo doprawdy...

DULSKA

wyzywając

Proszę — proszę powiedzieć, proszę się nie krępować.

JULIASIEWICZOWA

Mam wzgląd na dzieci.

DULSKA

Hesia, Mela — proszę wyjść! Felicjan, i ty zabieraj się także...

Hesia, Mela wychodzą — Dulski bierze gazetę, idzie do sypialni.

Proszę cię — jesteśmy same. Mów, co mi masz powiedzieć.

JULIASIEWICZOWA

Doprawdy, że ciocia zasługuje na to, ażeby się dowiedziała. I to cioci powiem, że jeżeli ciocia do mego domu zagłada, to przede wszystkim ciocia powinna swój z brudów oczyścić.

DULSKA

U mnie nic brudnego się nie dzieje. A przynajmniej po ulicach mój dom nie jest głośny.

JULIASIEWICZOWA

Będzie, będzie... jak się porządnie rozkrzyczy w swoim czasie.

DULSKA

Cóż to za iluzje²²?

JULIASIEWICZOWA

Wytłumaczę, jak mnie ciocia na chrzciny poprosi.

DULSKA

Moja pani! niesmaczne żarty. Ja i Felicjan dawno już głupstwa wybiliśmy sobie z głowy.

JULIASIEWICZOWA

Ja też nie mówię, że ciocia będzie matką ale — *babką*.

DULSKA

Co? jak?

JULIASIEWICZOWA

Zbyszko się o to postarał.

DULSKA

Zbyszko? Zbyszko?

JULIASIEWICZOWA

I... Hanka.

Kobieta, Obyczaj

Dom

Sługa

²²*iluzje* — złudzenia (zwł. optyczne); Dulskiej jednak chodzi o *aluzje* (łac. *allusio*): napomknienia, nawiązania do czegoś nie wprost, ale w sposób zawołowany, przytyki. [przypis edytorski]

DULSKA

Jezus, Maria! Co? jak? Kłamiesz — kłamiesz. Chcesz mnie chyba zabić! Strach! Nie dość, że mnie delożowali²³ stróża, jeszcze takie coś wymyślają.

JULIASIEWICZOWA

Ja? kłamię? Najlepiej niech ciocia sama się Hanka zapyta.

DULSKA

Szkandal!... Hanka!... Hanka!... chodź tu w tej chwili...

JULIASIEWICZOWA

Ja wolę tego nie słyszeć. Idę do dziewcząt. A jak ciocia się przekona, że nie skłamałam, to mnie ciocia przeprosi.

DULSKA

Jutro rano! Hanka! Hanka!

Juliasiewiczowa wychodzi szybko — wpada Hanka z bielizną do magła.

SCENA XIII

Dulska — Hanka

HANKA

Wielmożna pani wołała? Ja do magła...

DULSKA

Hanka! odpowiadaj — ale tak jak przed księdzem. Czy to prawda, że ty... że ty jesteś...
że...

Książdz, Prawda

Hanka cofa się pod ścianę i stoi nieruchoma z oczyma szeroko otwartymi — Dulska naprzeciw niej, groźnie w nią wpatrzona.

DULSKA

Odpowiadaj!

HANKA

z wysiłkiem

Tak... proszę wielmożnej pani...

DULSKA

Może kłamiesz? może chcesz naciągnąć...

HANKA

Nie kłamię.

DULSKA

Jak Boga chcesz mieć przy skonaniu?

HANKA

Jak Boga chcę mieć przy skonaniu!

Długa chwila milczenia — Hanka stoi nieruchoma, oparta plecami o ścianę. Po jej twarzy płyną duże ciężkie łzy.

DULSKA

po chwili

Oddam ci książeczkę — zapłacę do pierwszego i wynoszę się.

HANKA

Ja wolę pójść zaraz.

DULSKA

opamiętywując się

Tak będzie lepiej. Pakuj się... połóż bieliznę. Ja takich dziewczyn, co o swoją dobrą sławę nie dbają, nie mogę u siebie trzymać. Wyniesiesz się zaraz... Idę po książeczkę.

Wychodzi do sypialni — Hanka stoi nieruchoma chwilę, wreszcie ociera twarz i kieruje się do kuchni — Juliasiewiczowa wychodzi z pokoju dziewcząt.

Bóg, Przysięga

²³delożować — eksmitować, usunąć się a. usunąć kogoś z jakiegoś miejsca. [przypis edytorski]

SCENA XIV

Juliasiewiczowa — Hanka — później Mela — Zbyszko

JULIASIEWICZOWA

Hanka!

HANKA

Co?

JULIASIEWICZOWA

Co się stało?

HANKA

z wybuchem płaczu

Wielmożna pani wyrzuca mnie...

JULIASIEWICZOWA

Zobacz się z panem Zbyszkiem.

HANKA

Ale... co mi tam! niech ich za moją krzywdę!

wypada do kuchni

MELA

Ciociu! ciociu! i co? i co? ja się tak boję!

JULIASIEWICZOWA

Idź do siebie. Nie pokazuj się.

MELA

Boże mój! Ciociu, niech ich ciocia nie opuszcza

Juliasiewiczowa wypycha ją do pokoju dziewcząt — wchodzi Zbyszko.

ZBYSZKO

do Juliasiewiczowej

Ty tutaj? to dziwne... tam twój oficer spaceruje przed bramą i czeka.

JULIASIEWICZOWA

A tobie co do tego? Patrz lepiej, żebyś tu nie miał to, na coś zasłużył.

ZBYSZKO

Cóż to za ton?

JULIASIEWICZOWA

To ty zmień twój ton. Będziesz ty inaczej za chwilę śpiewał. Wydały się twoje sprawki z Hanką.

ZBYSZKO

A... psia krew!

JULIASIEWICZOWA

Aha! klnij. Dużo ci pomoże. Matka Hankę teraz wypędza. Ciekawa jestem, co twój honor uwodziciela każe ci teraz zrobić dla twej... ofiary.

Śmieje się ironicznie.

ZBYSZKO

chwytając za kapelusz

Zmija!

JULIASIEWICZOWA

Byłam pewna. Kapelusz w rękę i fiut! Najlepszy punkt wyjścia.

ZBYSZKO

Milcz! Nie doprowadzaj mnie do pasji.

SCENA XV

Dulska — Juliasiewiczowa — Zbyszko

DULSKA

w ręku książeczka

Hanka! A ty tu? Nie wychodź!... Mam z tobą porachunek.

ZBYSZKO

Tak, tak. Wiem już o co chodzi. I... pokazałaby mama wiele taktu, gdyby o tym nie mówiła.

Krzywdą

Honor

DULSKA
 Taktu? taktu? Ty śmiesz mówić o takcie? ty, który taki skandal wywołałeś pod rodzicielskim dachem. Jak się to rozniesie po ulicy, to chyba dom sprzedać i wynieść się do Bruchowic, czy na Zamarstynów.

ZBYSZKO
 To moja rzecz.

DULSKA
 Bezwstydnik! do tego doprowadzić, żeby mi potem byle kto oczy tym wykalął.

JULIASIEWICZOWA
 O, przepraszam! tym *byle kto* — to mam być ja?... Tego już za dużo. I to ciocia tak mówi? A czy wie ciocia, że ja potrzebuję tylko dwa słowa powiedzieć, aby ta śliczna historia inaczej wyglądała.

DULSKA
 Co powiesz, to będzie kłamstwo. Takiej jak ty nikt nie uwierzy.

JULIASIEWICZOWA
 Jaka ja jestem, to jestem. Ale nigdy nie dopuściłabym się tego, czego się tu dopuszczono.

do Zbyszka
 Wiedz o tym, że ciocia o Hance od początku wiedziała.

DULSKA
 Nieprawda.

JULIASIEWICZOWA
 Aha!... nieprawda. Przez palce się patrzyło... przez palce... dopiero teraz, jak grozi głośny skandal, to na Zbyszka — na Hankę...

ZBYSZKO
 A to ładna historia. I w jakim celu?

JULIASIEWICZOWA
 Żebyś w domu siedział...

ZBYSZKO
 A! rozumiem!

DULSKA
 Ona kłamie!

ZBYSZKO
 Ona prawdę mówi. To bardzo na maminią moralność patrzy.

DULSKA
bije pięścią w stół
 Kłamie!

JULIASIEWICZOWA
tak samo
 Nie kłamie!

ZBYSZKO
tak samo
 Prawdę mówi. Ja to czuję! Ja to wiem! To jest to, co tu pelza tak brudno, tak ohydnie — co to za ścianę byle nie wyszło. Ale kto wiatr sieje, ten burzę zbiera!

biegnie do kuchni
 Hanka!
Mela i Hesia ukazują się na progu.

DULSKA
 Zbyszek!

ZBYSZKO
 A chce mama wiedzieć co zrobię? chce mama wiedzieć? *Ja się z Hanką ożenię!*

DULSKA
 Jezus, Maria! Szlak mnie trafi.

MELA
 Mamo! przebacz im! błogosław!

DULSKA
 Odczep się!

Małżeństwo, Matka,
 Mieszczanin, Obyczaje,
 Pozycja społeczna, Sługa,
 Syn

Zbyszko wciąga Hankę.
 ZBYSZKO
 Hanka! rzuć te lachy! zostaniesz tutaj *na zawsze*.
 HANKA
 Kiedy mi pani wypowiedziała.
 ZBYSZKO
 Zostaniesz! Ja się z tobą żenię.
 HANKA
 Rany boskie!
 DULSKA
 Ja nie pozwolę.
 ZBYSZKO
 To się na nic nie zda.
 JULIASIEWICZOWA
 Zbyszko! upamiętaj się!...
 DULSKA
do Dulskiego, który wszedł i patrzy zdumiony
 Felicjan! widzisz!... jaką twój syn daje nam synową?
Dulski zainteresowany podchodzi.
 No... ruszże się... ty ojciec... przeklnij go, czy co, może się upamięta.
 ZBYSZKO
 To na nic. Tak będzie... Niech raz taka szpetota unurza się we własnym błocie.
 DULSKA
 Rany boskie! Jak mi się kto spyta, jak moja synowa z domu...
 ZBYSZKO
 To powie mama, że nie z domu, ale z chałupy. To będzie najgorsza kara... Hanka,
 padnij do nóg i proś o błogosławieństwo...
 HANKA
 Proszę wielmożnej pani... ja... przecież...
 DULSKA
 Idź precz!... Felicjan, odezwij się!
 DULSKI
 A niech was wszyscy diabli!!!
odchodzi do sypialni
 DULSKA
pada na kanapę
 Nie wytrzymam — daję słowo — nie wytrzymam.
 ZBYSZKO
 Siadaj, Hanka — siadaj rzędem obok mamy. Teraz tu twoje miejsce...
sadza gwałtem Hankę na kanapę
 JULJASIEWICZOWA
 Zbyszko!
Dzwonek — Hanka się zrywa i chce biec otworzyć.
 ZBYSZKO
 Siedź! nie ruszaj się.
 HANKA
 Ja chcę otworzyć...
 HESIA
 Ktoś idzie.
 ZBYSZKO
sadza gwałtem Hankę — i, stając na progu przedpokoju, mówi
 Niech kucharka idzie otworzyć i powie, że *obie panie Dulskie* przyjmują!
Zasłona spada.

Kara, Zemsta, Syn, MAтка

AKT III

Scena przedstawia ten sam pokój. — Ranek — story podniesione — szare światło dnia zimowego — pod nierozpalonym piecem drzemie na stoleczku niskim Hanka, owinięta w chustkę czarną. Za podniesieniem zasłony słychać wicher, łopoczący o szyby. — Chwila milczenia. Słychać tylko jak Hanka oddycha ciężko i od czasu do czasu jęczy: „Jezus!” — drzwi otwierają się — wchodzi cichutko Mela w barchanowej spódnicy białej, koszulce i narzuconym na plecy barchanowym kaftaniku. Włosy ma rozpuszczone. W rękach bułka i garnuszek z kawą. Chwilę waha się. — Biegnie do drzwi sypialni małżeńskiej — słucha — wreszcie wraca — pochyła się nad Hanką i delikatnie, ostrożnie budzi ją.

SCENA I

Mela — Hanka — później Hesia

MELA

Andziu! Andziu!... zbudź się.

HANKA

Ha? co?...

MELA

Zbudź się — moja biedna Andziu!...

HANKA

A!... to wielmożna panienka... ja zaraz... po mleko...

trze oczy

MELA

Nie — nie. Ty już teraz nie pójdziesz po mleko. Już kucharka przyniosła. Ja się śniadaniem zajęłam.

HANKA

A wielmożna pani?

MELA

Mama słaba — leży... Masz trochę kawy. Napij się. I bułkę zjedz.

HANKA

przypomina sobie

A... tak... tak... Zapomniałam, teraz już wiem.

zaczyna płakać

O Jezu! Jezusieczku!

MELA

Czego płaczesz? Teraz wszystko na najlepszej drodze. Najgorsze przeszło. Już mamcia wie o wszystkim. Nie chce pozwolić — ale musi. Tylko teraz ty i Zbyszko musicie być stałymi i przemóc wszystko swoją miłością. Mama sama będzie wzruszona...

HANKA

Ja pójdę w piecach palić.

MELA

Nie... nie. Daj spokój. Lepiej żebyś już się do niczego nie mieszała. Bo jak zaczniesz znów być służącą, to będzie jeszcze gorzej. Siedź tu spokojnie i czekaj, co będzie.

HANKA

A bielizna niezmagłowana...

MELA

Nie turbuj się. Teraz się przyjmie pokojową i ona już za ciebie to wszystko zrobi. Ty teraz jesteś narzeczona Zbyszka, to przecież nie możesz chodzić do magła ani w piecach palić. Pij kawę... moja złota...

HANKA

Dziękuję pani — nie mogę. Mnie tak od tego wczorajszego, że aż no... ha...

obciera nos

O Jezu!...

MELA

przykuca przed nią

Małżeństwo, Mieszczanin,
Pozycja społeczna, Sługa

Miłość

Moja Andziu — ja wiem, że to przykre przejścia, ale to trudno. Zobacysz, że jeszcze będziesz bardzo szczęśliwa za Zbyszkciem. Ubierzesz się inaczej — natrę ci ręce gliceryną — nauczę cię ładnie pisać — nie będziesz nic robić.

HANKA

E! gnić bez roboty...

MELA

Ha — będziesz mieć inne zajęcie. Potem ja będę zawsze z tobą i przy tobie. Ja za mąż nie pójdę, bo ja nie mam zdrowia, a mamcia mówi, że do zamążpójścia to trzeba mieć końskie zdrowie. I właśnie chciałam ci powiedzieć, że... co do tego jakiegoś dziecka, coś ty mówiła, a co ja nie rozumiem... to jeżeli ty już byłaś zamężna i boisz się, że niby podobno mężczyźni niechętnie się żenią z wdowami, co mają dzieci... to nie bój się. Ja się tym dzieckiem zajmę — wychowam. A co by mi mamcia dała na wyprawę czy na posag, to dla dziecka oddam... Ja sobie tak umyśliłam dziś w nocy. Ja chciałam iść do klasztoru, bo tam cicho i tak miło musi być za murami, jak dzwonek rano dzwoni w maju. Ale przecież i na świecie można mieć ciszę. I wołę się dla ciebie poświęcić. No... jedz bułkę... jedz... A ty za to musisz być dla mnie bardzo dobra i mówić do mnie — moja złota, dobra, kochana Melu... no... powtórz...

HANKA

Co też panienka... co też panienka...

MELA

Mów mi Melu — a ja tobie... Andziu.

HANKA

Kiedy ja Hanka.

MELA

Nie, jak Zbyszkowa żona — to Andzia.

HESIA

wpada — w jednej pończoszcze — skacze na jednej nodze

Pycha... dziewiąta blisko — w domu cisza — pensja się wściekła na dziś... pycha!...

MELA

Cicho! mamcia chora.

HESIA

Dziś cały dom chory. Nikt nie idzie do roboty, tylko tatko naturalnie.

do Hanki

Cóż ty? Belle soeur²⁴! a!... hi... hi... Serwus, czupiradło!

MELA

Hesiu, jakże tak można.

HESIA

Cóż ty to na serio bierzesz? Przecież to cała komedia. Gzy, nic więcej. Hu... zimno tu... W piecu nie palą. Co to są — zaburzenia familijne.

nagle siada przy Hance

Powiedz!... czy ty pierwsza zaczęłaś Zbyszka, czy on ciebie?

HANKA

Że też się panienka Boga nie boi...

HESIA

O! już się nauczyłaś Boga wzywać nadaremno. Jeszcze do naszej familii nie należysz. Hi! hi! Czy ty sobie wyobrazasz, ciućmo jedna, że się Zbyszko z tobą naprawdę ożeni?

HANKA

placze

MELA

Hesia — nie rób jej przykrości.

HESIA

Ale nie — nie. Przyobiecuję być nawet družką i powieść do ołtarza uroczą oblubienicę. Patrz, Mela, jak mi nogi urosły od wczoraj.

MELA

Zażębisz się.

Małżeństwo, Zdrowie,
Poświęcenie

Pozycja społeczna

²⁴Belle soeur (fr.) — bratowa. [przypis edytorski]

SCENA II

Też same — Dulska

Blada, w szlafroku — głowa związana.

DULSKA

Co się tu dzieje? Wy tutaj? Nie na pensji?

HESIA

Nie ma nas kto odprowadzić.

HANKA

Ja pójdę.

DULSKA

Ty? — odprowadzać panienki? no! no!... idźcie się ubierać.

HESIA

Ale z pensji nici, mamciu.

DULSKA

Naturalnie. Wszystko tak i to przez...

Mela całuje matkę, w rękę.

Czego chcesz?

MELA

Mamciu złota, daruj im! nie gniewaj się! już ona ci całe życie...

DULSKA

Proszę się do tego nie mieszać.

Mela odchodzi do swego pokoju ze spuszczoną głową.

do HANKI

Ty idź do pokoiku, gdzie się składa brudną bieliznę. Tam siedź — nie ruszaj się, aż cię zawołam. Z kucharką ani słowa, ani z nikim. Rozumiesz? Twoja matka chrzestna, ta Tadrachowa, co prała dwa razy, zawsze mieszka na Św. Józefa?

HANKA

Tak, proszę wielmożnej pani.

DULSKA

Dobrze — a teraz idź!

Hanka odchodzi do sypialni małżeńskiej.

do HESI

Posłałaś list do ciotki?

HESIA

Posłałam. I powiedziałam, żeby stróż prosił, że mamcia prosi żeby ciocia zaraz przyszła.

Dulski siada zgnębiona.

Proszę mamci — może prochy pościerać?

Dulski robi gest, że jej wszystko jedno. — Chwila milczenia.

Proszę mamci... czy Zbyszko naprawdę się z tym czymś ożeni?

DULSKA

Daj ty mi spokój!

HESIA

Ja też myślałam, że to niemożliwe. Choćby ze względu na nas. Czy kto porządny później starałby się o mnie, albo o Melę.

DULSKA

Daj ty mi spokój.

HESIA

Zresztą Mela to mniejsza, bo ona i tak idzie na starą pannę, ale ja...

DULSKA

A ja ci mówię, daj ty mi spokój, bo się na tobie skrupi.

HESIA

Tylko proszę mamy... ja nie rozumiem, jak mamcia tego nie widziała. Ja to już od dawna wypenetrowałam... ja...

Małżeństwo, Obyczaje

SCENA III

Dulska — Hesia — Zbyszko

ZBYSZKO

ubrany jak do wyjścia — kręci się chwilę po pokoju

Gdzie Hanka?

milczenie

Pytam się, gdzie Hanka?

HESIA

Oblubienica z Lammermooru²⁵ rondle myje.

ZBYSZKO

Proszę więcej jej nie używać do kuchennych posług. Gdzie Hanka dziś spała?

milczenie

Pytam się, gdzie Hanka dziś spała?

HESIA

Na stołeczku pod piecem — ręce w małdrzyk, a buzia w ciup²⁶.

ZBYSZKO

Trzeba inaczej się nią zająć.

milczenie

Bo... jeżeli... no... zresztą — ja wychodzę, za chwilę wrócę. Muszę jakiś porządek zrobić.

HESIA

śmieje się

Postaw łoże pod baldachimem w salonie...

ZBYSZKO

Milcz!

HESIA

Nie chce mi się... nie chce mi się... Cake walk! cake walk!

robi kilka pas

Hanuś, słodka narzeczona... — dziewczę z buzią jak malina...

ZBYSZKO

Idź... ty...

wychodzi szybko

HESIA

Strach!... jeszcze czegoś podobnego, jak długo żyję, nie widziałam.

nadstuchuje

Stróż jest w kuchni. Dowiem się. Tylko wie mamcia, ja wątpię, czy ciocia przyjdzie, bo strasznie była wczoraj naindyczona.

DULSKA

Idź no, idź...

Wychodzi Hesia — Dulska zawiązuje mocniej głowę — słyszy trzepanie dywanów — nadstuchuje — porywa się — biegnie do okna — otwiera i krzyczy całkiem innym głosem.

Nie wolno... na dziedzińcu się trzepie... nie wolno!...

wraca

HESIA

Ciocia powiedziała, że przyjdzie zaraz.

DULSKA

Teraz idź, ubierz się.

HESIA

A potem żeby trochę na spacer? co?

DULSKA

Co ci w głowie? tu taki skandał za pasem, a ona na spacer?

Brat, Mąż, Miłość

romantyczna, Siostra, Sluga

²⁵Oblubienica z Lammermooru — ironiczne nawiązanie do powieści Waltera Scotta *Narzeczona z Lammermoor*, traktującej o romantycznej miłości. [przypis edytorski]

²⁶ręce w małdrzyk, a buzia w ciup — trawestacja kwestii z powieści Sienkiewicza, ujmującej sentencjonalnie pożądaną postawę skromnej i porządnej panny (o Zosi w *Panu Wołodyjowskim*). [przypis edytorski]

HESIA
No dobrze... dobrze... już idę!
Wybiega do siebie.

SCENA IV

Dulska — Juliasiewiczowa

JULIASIEWICZOWA
w płaszczu na matince²⁷ — z godnością
Ciocia mnie wezwała?

DULSKA

Tak.

JULIASIEWICZOWA

Właściwie nie powinnam przyjść po tak dotkliwej obrazie, ale w nieszczęściu powinno darować się winy. Cóż zatem ciocia sobie życzy?

DULSKA

z nagłym wybuchem

Zlituj się! ratuj!... wybaw mnie z tego położenia. Przecież taki ożenek dla Zbyszka to ostatnia zguba. Jak ją ludziom w oczy spojrzę?

JULIASIEWICZOWA

Moja ciociu... sama ciocia piwa nawarzyła. Ja radziłam — odprawić Hankę.

DULSKA

Ale kiedy ci wytłumaczyłam, dlaczego ją trzymam, sama się zgodziłaś, że tak lepiej. Ja to przecież zrobiłam dla jego dobra. Patrzeć już nie mogłam, jak się wisusował. To się nieraz robi. Ja nie pierwsza i nie ostatnia.

JULIASIEWICZOWA

Tak... zapewne...

DULSKA

Radź! ratuj! ty masz doskonały złodziejski spryt — ty coś wymyślisz. Przede wszystkim — weź tę, tę Hankę, do siebie. Wyrzucić jej nie mogę, bo obniesie nas po mieście. U ciebie będziesz ją pilnować, żeby z nikim nie pyskowała.

JULIASIEWICZOWA

A już co to — to nie... Dziękuję za taki mebel. Nigdy nie wiadomo z takimi co w trawie piszczy. Ale trzeba rzeczywiście coś zrobić, bo i dla nas samych to bardzo nieprzyjemne. Mój mąż aż jeść kolacji nie mógł, jak się o tym dowiedział. Czy ona ma jaką rodzinę?

DULSKA

Ma tu tylko matkę chrzestną — praczkę...

JULIASIEWICZOWA

Trzeba ją tu sprowadzić.

DULSKA

Posłałam po nią kucharkę.

JULIASIEWICZOWA

Może się wyda coś o tej Hance... może ona już dobrze tam na wsi się bawiła. Jeżeli się Zbyszko dowie... choć według mego przekonania, Zbyszko jedynie tylko na złość cioci to wszystko zrobił.

DULSKA

z wybuchem

Na złość mnie? matce?... i miej tu dzieci! Takem go chowała. Wozilałam się z nim do Rabki — jak była ta matura, to niby... no... pokierowałam go do Prokuraturii Skarbu... a tu... a tu...

placze

JULIASIEWICZOWA

Proszę ciocie się uspokoić. To nic nie pomoże. Tu trzeba radzić energicznie. Co ona mówi?

Obyczaje, Sługa, Matka,
Syn

Matka, Syn

²⁷matinka — kobiecey strój poranny na przełomie XIX i XX wieku; rodzaj podomki. [przypis edytorski]

DULSKA

A cóż ona może mówić. Nic.

JULIASIEWICZOWA

To jeszcze całe szczęście, że ona zdaje się głupia — bo jakby tak wzięła na kiel. Niech jej ciocia da wódki i chleba z masłem.

DULSKA

Co?

JULIASIEWICZOWA

Już ja wiem co mówię. Miodem się muchy bierze, nie octem.

SCENA V

Dulska — Juliasiewiczowa — Tadrachowa

TADRACHOWA

Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus.

DULSKA

A to wy!...

do Juliasiewiczowej

Ta praczka.

TADRACHOWA

Rączki całuję wielmożnej pani gospodyni. A cóż to, będzie znów duże pranie?

JULIASIEWICZOWA

Niech mnie ciocia pozwoli!

do Tadrachowej

Nie, moja dobra kobieto — my tu was zawezwali całkiem o co innego.

TADRACHOWA

Rączki całuję...

JULIASIEWICZOWA

Tu chodzi o Hankę...

TADRACHOWA

A...

JULIASIEWICZOWA

Widzicie, tak się stało. Hance trafia się doskonały mąż.

DULSKA

Cóż ty...

JULIASIEWICZOWA

Zaraz ciociu — doskonały mąż. Otóż, ponieważ to jest poczciwy rzemieślnik — wychowanek cioci, więc my chcemy naprzód wiedzieć, jaka też to uczciwość Hanczyna, bo to w takiej małej mieścinie, to rozmaicie, jak to pani Tadrachowa wie...

TADRACHOWA

No, no... tak, wielmożna pani... niby... to swoja rzecz.

JULIASIEWICZOWA

Właśnie... więc co do Hanki. Jak się ona tam sprawiała w domu. Tylko niech Tadrachowa powie pod przysięgą — jak na spowiedzi, bo to ważna sprawa.

TADRACHOWA

Niby... co do Hanki? A, wielmożna pani — to dziewczyna była jak szklanka. Nawet rysy nie było.

JULIASIEWICZOWA

Moglibyście na to przysiąc?

TADRACHOWA

Przed Przenajświętszym Sakramentem. Za nią, jak za siebie.

JULIASIEWICZOWA

No... a ten *finanz wach*?

TADRACHOWA

To insza inszość. On się z nią zaręczył. Ale co do tamtego — to o!... tylko że nie było pieniędzy, niby na gospodarstwo, więc bez to się to ślimaczy. Ale to całkiem uczciwie i honorowo — to sam ksiądz proboszcz może poświadczyć.

Pozycja społeczna

Dziewictwo, Kobieta

Przysięga

Honor, Zaręczyny

JULIASIEWICZOWA
 No... a tu, w mieście?
 TADRACHOWA
 A... to już... chyba wielmożna pani gospodyni wie, bo przecie dziewczyna niby tu...
 jakby pod opieką...
Chwila milczenia.
 JULIASIEWICZOWA
 Może się pani Tadrachowa wódki napije.
 TADRACHOWA
 Rączki całuję wielmożnej pani — ja przysięgłam od wódki.
śmieje się
 JULIASIEWICZOWA
śmiejąc się
 Ale od likierku?
 TADRACHOWA
 No... chyba...
 JULIASIEWICZOWA
do Dulskiej
 Daj, Anielko, coś słodkiego.
Dulska wychodzi.
 Pani Tadrachowa myśli, że Hanka może z czystym sumieniem iść za tego, co jej się
 trafia? Małżeństwo, Obyczaje
 TADRACHOWA
 Proszę wielmożnej pani, jak się jemu podoba, to chyba nie będzie taki skrupulant. To
 u państwa takie wymysły. A potem, czy ja wiem.
Dulska wraca z kieliszkiem likieru i stawia przed Tadrachową.
 JULIASIEWICZOWA
 Pijcie!...
 TADRACHOWA
 Rączki całuję — rączki całuję
pije
 hi, hi, hi...
 JULIASIEWICZOWA
 Dobrze?
 TADRACHOWA
 Aż mgli, takie dobre.
 JULIASIEWICZOWA
 Więc...

SCENA VI

Też same — Zbyszko
 TADRACHOWA
 Rączki całuję wielmożnemu młodemu panu gospodarzowi... rączki całuję...
 ZBYSZKO
 Czekajcie no... to wyście mi kiedyś nosili ubranie do krawca?
 TADRACHOWA
 Ja, wielmożny panie — po ostatnim praniu.
 ZBYSZKO
 Wy jesteście krewna Hanki?
 TADRACHOWA
 Matka chrzestna.
 ZBYSZKO
 A to się doskonale składa. Muszę was zawiadomić, że ja się z Hanką żenię.
 TADRACHOWA
 Wielmożny pan ze mnie głupią robi!

ZBYSZKO

Żenię się!

patrzy na Dulską

żenię się i to bardzo prędko. Chodziłem się dowiedzieć, jakie formalności. Gdzie Hanka chrzczona? Trzeba prędko jej metrykę. Rozumiecie? Zresztą przyjdźcie jutro, to się wszystko ułoży.

wychodzi do siebie

TADRACHOWA

W imię Ojca i Syna... chyba wielmożny młody gospodarz jest pomyłony, albo bardzo na honorze delikatny.

JULIASIEWICZOWA

Jak wy to rozumiecie?

TADRACHOWA

A no... proszę wielmożnych pań... ta ja ślepa nie jestem. Ja przecie wiedziałam, co i jak jest. Dość było popatrzeć, jak to Hanka przymizerniała. A beczy po kątach — a do mnie wpadała... Ja jej zawsze mówiłam: Nie becz — pan jest godny, z rodziców świętych, pan cię zabezpieczy. Ale żeby się aż żenił...

DULSKA

A cóż wy myślicie, że ja pozwolę na to małżeństwo!

TADRACHOWA

A, broń mnie Boże! Bez błogosławieństwa mamusi my ta do ołtarza nie pójdziemy. Ale chyba wielmożna pani gospodyni nie będzie dęba stawać, żeby się uczciwa rzecz nie stała... Skoro młody pan tak chce, to już od Boga natchniony, aby sierocie krzywdy nie robić. Całe jej wiano była ta uczciwość, a dziś nikt jej nie weźmie, bo bogactwem swego pohańbienia nie przykryje, a jeno jeszcze pieniędzami ludziom oczy mydlić można...

JULIASIEWICZOWA

Tak... macie rację... pieniędzmi... Może jeszcze kieliszeczek? — Anielciu!

DULSKA

Nie mam więcej.

JULIASIEWICZOWA

odprowadza Dulską

Ciociu! może ofiarować pewną sumę...

DULSKA

Jezus, Maria — tylko się za kieszeń trzymaj!

JULIASIEWICZOWA

Trudno.

DULSKA

Pomów ty jeszcze ze Zbyszkiem — moja droga — może on ciebie usłucha. Bój się Boga... płacić... Jak on powie, że nie chce, to wszystko się ułoży. Pomów z nim!...

JULIASIEWICZOWA

Dobrze. Ale wie ciocia, że to będzie twardo.

do Tadrachowej

Więc powiadacie, że pieniądze...

TADRACHOWA

To grunt, wielmożna pani. Taki już teraz świat. Jeden Judasz drugiego za pieniądze sprzedaje. Oj czasy! czasy nastały. Ani paszy dla bydła, ani uczciwości ludzkiej.

JULIASIEWICZOWA

Macie rację. My tu jeszcze z panią gospodynią chcemy się naradzić.

TADRACHOWA

Co do Hanki? Jakaż tu rada? Młodzi chcą jedno drugie. Wielmożna pani nie będzie twarda. Przecie dzieje się to i po hrabskich domach, że się z niższymi żenią, a Hanka znów jest i ślubna, i znowu nie takie tam co, bo też z rodziny zasiedziały, choć stanu murarskiego.

DULSKA

Idźcie no tylko do jadalni i czekajcie aż was zawołamy.

Honor, Szaleństwo

Pieniądz

Bogactwo, Dziewictwo,
Kobieta

Obraz świata

Mieszczanin, Lud, Pozycja
społeczna

TADRACHOWA

Całuję rączki pani gospodyni. Idę już — Panu Jezusowi oddaję — całuję rączki.
A niech mamusia nie będzie twarda...

wychodzi

SCENA VII

Dulska — Juliasiewiczowa — Mela

DULSKA

Słyszałaś?... mamusia? jak to sobie prędko taka pani pozwała... Dusi mnie formalnie...

No! no

JULIASIEWICZOWA

Będę mówić ze Zbyszkiem. Niechże ciocia idzie do swego pokoju — proszę cioci.

DULSKA

Zlituj się... rób wszystko, co można... powiedz, że ja i Felicjan tego nie przeżyjemy
— że się go wydziedziczy... że złamanego centa nie dostanie nigdy — że...

JULIASIEWICZOWA

Dobrze, dobrze — już wiem. Tylko niech ciocia mnie zostawi samą.

DULSKA

Idę... idę... mojaś ty, zrób wszystko... ja już z sił opadam!

wychodzi

MELA

we drzwiach

Pst... pst... ciociu!...

JULIASIEWICZOWA

A! czego chcesz?

MELA

Cóż mama? pozwała?

JULIASIEWICZOWA

Proszę Meli iść do siebie i nie pokazywać się tutaj!

MELA

Ach, Boże! Boże! co to będzie!

znika

Małżeństwo, Matka,
Obyczaje, Syn, Szantaż

SCENA VIII

Juliasiewiczowa — Zbyszko

JULIASIEWICZOWA

chwilę się waha — potem podchodzi do drzwi Zbyszka

Zbyszko! proszę cię tu na chwilę.

ZBYSZKO

O co chodzi?

JULIASIEWICZOWA

No... wejdźże tu. Trudno ażebym ja do ciebie wchodziła. Jestem na to i za stara... i za młoda.

ZBYSZKO

we drzwiach

Właściwie czego chcesz?

JULIASIEWICZOWA

Przede wszystkim — nie patrz na mnie jak na wroga, bo ja twoim wrogiem nie jestem, mimo twego obchodzenia się ze mną. Mnie się zdaje, że ty nawet będziesz rad pomówić z kimś, kto ma zdrowy rozsądek i z boku patrzy na twoje postępowanie. Chodź no tu... nie ciskaj się. Przecież o wszystkim można podyskutować.

ZBYSZKO

wchodząc do pokoju

Jeżeli o Hance, to nie ma żadnej dyskusji. Tak będzie i basta.

Kobieta, Mężczyzna,
Obyczaje

JULIASIEWICZOWA
 Naturalnie. I nie wyobrażaj sobie, że ja jestem przeciwna twemu projektowi. Owszem. Skoro chcesz „naprawić” — tylko namawiać cię na to należy. Ciocia chciała, żebym twoją narzeczoną wzięła do siebie — ale...

ZBYSZKO
 No?

JULIASIEWICZOWA
 Odmówiłam.

ZBYSZKO
 Czemu?

JULIASIEWICZOWA
 Mam męża i... *c'est le premier pas qui coute*²⁸ — a tam, gdzie nie ma zmysłu moralnego, jak u takiej dziewczyny — to nigdy nie wiadomo, co i jak.

ZBYSZKO
 Czy to mi miałś do powiedzenia?

JULIASIEWICZOWA
 Ach, czekaj!... coś z Hanką trzeba zrobić. Na nową służbę nie pójdzie. Na „stancję” ją oddasz — Boże drogi! — takie *milieu*²⁹ to ostatnia zgnilizna i rozpusta... a przy takich instynktach do dnia ślubu... Może na pensję... ale wątpię, czy wezmą, a potem...

ZBYSZKO
 To są wszystko drwiny.

JULIASIEWICZOWA
 Wątpię, czy mamcia ją będzie mogła długo trzymać w składziku... Cóż więc zrobisz?

ZBYSZKO
chodzi po pokoju i milczy

JULIASIEWICZOWA
patrzy za nim
 Naturalnie — już o jakichkolwiek relacjach ze światem mowy być nie może.

ZBYSZKO
 Gwiżdżę na świat.

JULIASIEWICZOWA
 Masz rację. I ja także. Ale... żyjemy w ciągłym kontakcie.

ZBYSZKO
 Pluję na kontakt!...

JULIASIEWICZOWA
 Naturalnie. Tylko... musicie sobie sami wystarczyć. Nie znam jej — musi mieć dużą inteligencję wrodzoną.

ZBYSZKO
milczy

JULIASIEWICZOWA
 Ty to rozwiniesz — więc z moralnej strony nie ma obawy. Tylko materialna.

ZBYSZKO
 Mam ją w pięcie.

JULIASIEWICZOWA
 Tak się mówi. Ale ty masz pensji 60 złr. I oprócz tego masę długów. Kondykt w powietrzu. Z tego we troje — to nędza. Hanka nie zarobi nic, chyba że będzie u siebie samej służką... no, ale i to... a ty przyzwyczajony do puszczenia pieniędzy swoich i nie swoich...

ZBYSZKO
siada na fotelu
 Tak będzie, jak powiedziałem.

JULIASIEWICZOWA
 Tak. Ale głównie o te pieniądze. Bo niby z czego żyć? Wieczorami możesz pisać. Mój mąż ci da jakie kawałki do odrabiania w domu... ale... i to...

Kobieta, Obyczaj

Kuszenie, Obyczaj

Dom, Pieniądz

²⁸*c'est le premier pas qui coute* — najtrudniejszy pierwszy krok. [przypis edytorski]

²⁹*milieu* — środowisko. [przypis edytorski]

ZBYSZKO

Daj ty mi spokój.

JULIASIEWICZOWA

Bądźmy logiczni. Mieszkanie już jeden pokój z kuchenką 25 do 30-tu. Na życie — gulden, co jest nędzą. Ale — skoro się kochacie... To już cała pensja. A gdzież reszta?

ZBYSZKO

Będę robił długi.

JULIASIEWICZOWA

Mamcia ogłosi — nikt centa nie da. A rodzice jeszcze żyć mogą i trzydzieści lat. Będziesz nędzarzem długo, bardzo długo... no — ale...

ZBYSZKO

Daj ty mi spokój.

JULIASIEWICZOWA

Boże drogi! gdyby to można tak życiu powiedzieć — daj mi spokój — ale ono włazi na kark, jak hydra, i zdławi.

podchodzi do niego i siada na poręczu fotela

Zbyszko! popatrz mi w oczy. Ty żalujesz tego, coś zrobił.

ZBYSZKO

Puść mnie!

JULIASIEWICZOWA

Nie puszczę... Tu się rozchodzi o coś więcej, jak o głupie na złość... matce.

ZBYSZKO

To nie na złość... Ja chciałem raz zetrzeć w proch to podłe, to czarne, co tu jest duszą złych czynów w tych ścianach. Chciałem raz wziąć się za bary z tym czymś nieuchwytnym i...

JULIASIEWICZOWA

I wziąłeś się za bary — szamotałeś — pokazałeś kły, a teraz musisz ulec.

ZBYSZKO

Nie muszę... nie ulegnę...

JULIASIEWICZOWA

Masz siły do takiej ciągłej walki?

ZBYSZKO

milczy

JULIASIEWICZOWA

Aha! aha!... nawet nie odpowiadasz. Ty jesteś zupełnie już wyczerpany. Ciebie ta jedna noc zmogła, a cóż dopiero całe takie życie...

ZBYSZKO

Ach ty! ach ty!...

JULIASIEWICZOWA

Cóż ja? Ciocia powiedziała, że ja mam złodziejski spryt. Tak! Bo zgodziłam się z życiem i kradnę to, co jest najmilszego. To jest szczyt mądrości. Walczyć? Don Kiszot!... Śmieszne... zresztą, sam powiedziałeś — wyciągniemy kopytka.

ZBYSZKO

Ty umiesz budzić we mnie kołtuna...

JULIASIEWICZOWA

Ależ on na chwilę w tobie nie zasnął. Ty się z nim nie borykaj. To na nic. Wiesz sam. Zresztą, co ty od cioci chcesz? Ona cię kocha. Dała ci życie.

ZBYSZKO

Ha! ha!... ja się na świat nie prosił.

JULIASIEWICZOWA

To komunał. Wychowała cię, według niej, najlepiej.

ZBYSZKO

Najlepiej!... to zgroza słuchać, co ty mówisz.

JULIASIEWICZOWA

Według niej. Wszystko to zrobiła przez miłość dla ciebie. I teraz ona płacze, Zbyszku... ona płacze...

Bunt, Walka, Klęska

Kondycja ludzka, Mądrość

Matka

ZBYSZKO

E!

JULIASIEWICZOWA

Nie — e!... to jest... matka.

ZBYSZKO

siada na fotelu zgnębiony

JULIASIEWICZOWA

podchodzi

No... i co będzie, Zbyszko?

ZBYSZKO

milczy

JULIASIEWICZOWA

No... no...

ZBYSZKO

Jest jeszcze czas.

JULIASIEWICZOWA

Nie, nie — takie rzeczy przecina się od razu. Raz, dwa... Zobaczysz — odetchniesz, jak z tym skończysz.

ZBYSZKO

cicho

Ale jak?

JULIASIEWICZOWA

Już my na to poradzimy.

ZBYSZKO

Będzie skandal.

JULIASIEWICZOWA

A widzisz! a mówileś, że ci o świat nie chodzi!

chwila milczenia

Więc nie będziesz się żenił?

ZBYSZKO

milczy

JULIASIEWICZOWA

I przeprosisz matkę?

ZBYSZKO

Za co?

JULIASIEWICZOWA

Zrób to — obraziłeś ją bardzo. Ona chora, ona biedna.

biegnie do drzwi

Ciociu!

ZBYSZKO

Ale... krzywda się jej nie stanie.

JULIASIEWICZOWA

Proszę cię, już ja w tym będę. Ciociu.

SCENA IX

Zbyszko — Dulka — Juliasiewiczowa

JULIASIEWICZOWA

Ciociu! Zbyszko cofa, co powiedział. Powrócił do rozumu... i przeprosza ciocię.

DULSKA

placze

ZBYSZKO

podchodzi ku niej — całuje ją w rękę i mówi cicho

Przepraszam mamę za to... a! psia krew... psia krew!

DULSKA

do Juliasiewiczowej

No widzisz... znów klnie.

JULIASIEWICZOWA
 Ach, to głupstwo. To nie ma znaczenia.
 ZBYSZKO
z wybuchem
 Ma! ma! znaczenie... ma!
 JULIASIEWICZOWA
 Cofasz się?
 ZBYSZKO
 Tak... tak... będę tym, kim byłem!... a! możecie być dumni.
z wybuchem nerwowym
 Ach! jak ja się będę teraz łotrował! jak ja się będę łotrował!...
 JULIASIEWICZOWA
 Dopóki się nie ożenisz... dobrze nie ożenisz... z panną fajną, z dobrego domu.
 ZBYSZKO
 Dopóki się dobrze nie ożenię... z posagiem, z kamienicą — z diabłem — z czortem...
wybiega do swego pokoju
 DULSKA
 Boże! Boże!
 JULIASIEWICZOWA
 Niech ciocia pozwoli mu wyburzyć się. Główna rzecz zrobiona. Teraz trzeba się wziąć do niej. Ciocia mi daje *carte blanche*³⁰?
 DULSKA
 Nie rozumiem.
 JULIASIEWICZOWA
dochodzi do drzwi
 Tadrachowa!

Małżeństwo, Męczyzna,
 Upadek

SCENA X

Też same — Tadrachowa

TADRACHOWA
 Rączki całuję... jestem... jestem...
 JULIASIEWICZOWA
 Moja Tadrachowa, zaszyj tu pewne zmiany. Młody pan żenić się z Hanką nie chce.
 TADRACHOWA
 Jakże to! sam mi to godnie oświadczył.
 JULIASIEWICZOWA
 Ale się namyślił.
 TADRACHOWA
 Tak niby — *mir nichts, dir nichts*³¹?
 DULSKA
 Pod błogosławieństwem matki.
 TADRACHOWA
 To duże słowo. No, ale to krzywda dla Hanki, a ja przecie dziecka, com go do Chrztu świętego podawała, ukrzywdzić nie dam.
 JULIASIEWICZOWA
 Nikt jej ukrzywdzić nie chce. Pani gospodyni jest bardzo zacna osoba i może tam coś nie coś... Hance da jako odszkodowanie.
 DULSKA
cicho
 Nie galopuj się.
Tadrachowa milczy.
 JULIASIEWICZOWA
 No... czy ja wiem, co i jak...
 TADRACHOWA

Obyczaj, Sługa, Krzywda

Chrzest, Obowiązek

Małżeństwo, Pieniądz

³⁰*carte blanche* (fr.) — dosł. białą kartę; dawać *carte blanche*, oznacza dawać wolną rękę. [przypis edytorski]

³¹*mir nichts, dir nichts* (niem.) — mnie nic, tobie nic; idiom: ni z tego ni z owego. [przypis edytorski]

Proszę wielmożnej pani — święty związek małżeński, a pieniądze to całkiem insza inszość.

JULIASIEWICZOWA

No... tak. Ale dobre i to. Każda inna matka to by dziewczynę wyгнаła bez dobrego słowa. A tu się jeszcze troszczą i chcą coś dodać... No, moja Tadrachowa — przyznajcie, że takich ludzi to mało na świecie.

TADRACHOWA

Ja zawsze mówiłam, że to święte państwo. Ale... krzywdą krzywdą...

JULIASIEWICZOWA

E! samiście mówili, że pieniądze wszystko kryją. Jak Hanka mieć będzie coś w Sparkasie³², to ani się nikt o resztę nie spyta.

TADRACHOWA

Może być.

JULIASIEWICZOWA

Jak myślicie — co i jak?

TADRACHOWA

Proszę wielmożnej pani — to już HANKI rzecz. Trzeba mi z nią pogadać...

JULIASIEWICZOWA

Naturalnie. Zaraz wam HANKĘ przyślemy. Chodźmy, ciociu.

TADRACHOWA

Całuję rączki wielmożnym paniom.

Dulska wychodzi.

JULIASIEWICZOWA

I... miejcie rozum. Bo to tylko dobre serce pani, a żaden mus. Rozumiecie?

TADRACHOWA

Niby...

Wchodzi Hanka — Juliasiewiczowa wychodzi.

SCENA XI

Tadrachowa — Hanka

TADRACHOWA

ogłąda się

Chodź tu!... chodź!

HANKA

Jak się macie.

TADRACHOWA

A to ci dopiero! a to ci dopiero!

HANKA

Wiecie? no!

TADRACHOWA

A jakże... chciał się żenić.

HANKA

A!...

TADRACHOWA

A teraz nie chce.

HANKA

A niech go pokręci z jego żenieniem. Co mi tam po takim ożenku. Ja do tego, czy co? Poniewierajom mną już od wczoraj. Myśleli, że wielki cymes.

TADRACHOWA

Zawszeć to — honorowo.

HANKA

E!...

TADRACHOWA

I byłabyś panią — kamieniczną.

Pieniądz

Honor, Małżeństwo,
Pozycja społeczna, Sługa

³²Sparkasa (z niem.) — kasa oszczędnościowa. [przypis edytorski]

HANKA

E!...

TADRACHOWA

Lepiej, jak za tego twego *finansa*. Bo choć to niby coś, ale zawsze trybelulka.

HANKA

To moja rzecz. Ale by mną nikt nie poniewierał. Każdy ma swój honor.

TADRACHOWA

To ty nie obstajesz, żeby się pan z tobą żenił.

HANKA

Powiedziałam — co mi taki morowicz. Niech ta będzie moja krzywda.

TADRACHOWA

Oni cię ta nie ukrzywdzą. Chcą ci dać coś na rękę.

HANKA

placze

Daj ta matka chrzestna spokój... daj ta matka chrzestna spokój...

TADRACHOWA

Ty jesteś durna — durna. Młoda jesteś i nie wiesz, co to świat. Jak będziesz mieć pieniądze, to będziesz mocarna... Ta czego beczysz? Ta już tamto przepadło. Teraz jeno żeby cię nie skrzywdzili.

HANKA

jak wyżej

Daj ta matka chrzestna spokój...

TADRACHOWA

Ta to żadna łaska — ja już za ciebie będę gadać... ja cię skrzywdzić nie dam.

HANKA

podrażniona

Daj ta matka chrzestna spokój.

Pieniądz

SCENA XII

Też same — Dulcka — Juliasiewiczowa

JULIASIEWICZOWA

No i cóż? naradziłyście się? Trzeba się spieszyć, bo już późno. Czas iść do miasta.

TADRACHOWA

z innego tonu

Proszę wielmożnych pań — to tak. Hanka gada, że wielmożny pan sam obiecywał ożenek...

JULIASIEWICZOWA

Pan żartował. Hanka tego na serio nie myśli.

TADRACHOWA

Byli świadkowie, proszę łaski wielmożnej pani.

DULSKA

Kto?

TADRACHOWA

Wielmożna pani gospodyni.

DULSKA

To bezczelność.

JULIASIEWICZOWA

Zaraz, zaraz. Tu już mowy nie ma o ożenku. Pan żartował, powtarzam wam! Hanka dobrze wiedziała, co robi.

TADRACHOWA

Ja za nią, jak za siebie...

JULIASIEWICZOWA

A że ciocia chce coś z łaski zrobić, to powinniście być wdzięczni... Więc ja tak myślę, że...

DULSKA

cicho

Bunt, Przemiana

Nie galopuj się.
 JULIASIEWICZOWA
 No... kilkadziesiąt koron...
Nagle Hanka podstępnie do stołu i staje zuchwale pomiędzy nimi.
 HANKA
 Ja ta będę gadać.
 TADRACHOWA
 Hanuś, czekaj... ja.
 HANKA
 Daj ta matka chrzestna spokój. Jak chcą mi moją krzywdę płacić — niech płacą!!!
 DULSKA
 Patrzcie, jak się rozzuchwaliła.
 HANKA
 A ino... płacicie! płacicie!... A nie — to chodź matka chrzestna, i tak zapłacą. Są sądy i alimenty, a ja przysięgnę...
 DULSKA
 Jezus, Maria! tego tylko brakuje.
 JULIASIEWICZOWA
 Dziewczyno! i ty miałabyś sumienie?
 HANKA
 O! a ze mną to mieli sumienie zrobić to, co zrobili? Jak nie mieli sumienia, to niech teraz płacą!
 TADRACHOWA
 Hanka... ta nie krzycz.
 HANKA
 Daj ta matka chrzestna spokój! Ja się sama za moją krzywdę upomnę. A Jagusia Wajdówna nie wyprawowała to u nas alimentów? co? Jak kto był bez sumienia nade mną, to i ja nad nim sumienia mieć nie będę.
 DULSKA
do Juliasiewiczowej
 Zlituj się — daj jej, co chce — tylko nie dopuść do skandalu...
 JULIASIEWICZOWA
 Ileż chcesz?
 HANKA
 Dajcie tysiąc koron.
 DULSKA
 Co?
 HANKA
 Tysiąc koron.
Chwila milczenia — kobiety mierzą się długimi spojrzeniami.
 JULIASIEWICZOWA
cicho
 Niech ciocia da, bo będzie skandal.
 DULSKA
 Boże mój drogi!...
do Hanki
 Cóż ty ze skóry mnie chcesz obdrzeć?
 HANKA
 A mnie tu w tym domu nie obdarli z uczciwości? Ja prosiłam się, żeby mnie puścić. Chodźcie, matko chrzestna!
 DULSKA
 Czekajcie... Ale musicie się podpisać że nie macie do nas żadnego żalu i że jesteście załagodzeni.
 HANKA
ponuro
 Podpiszę!

Obyczaj, Pieniądz, Sługa,
 Walka

Sprawiedliwość, Sumienie

DULSKA

I nigdy się nas czepiać nie będziesz?

HANKA

Ja nigdy. Ale co ta ono zrobi jak dorośnie, to już jego rzecz i Pana Boga.

DULSKA

Do tej pory ja już żyć nie będę. Chodźcie!...

Wychodzą do sypialni.

SCENA XIII

Juliasiewiczowa — Mela

MELA

Ciociu!

JULIASIEWICZOWA

we drzwiach

Czego?

MELA

Ciociu, co się dzieje? Hesia, cały czas podsłuchuje i tak się śmieje... co się dzieje?...

JULIASIEWICZOWA

Nic. Wszystko w porządku.

MELA

Chwała Bogu!...

Juliasiewiczowa wchodzi do sypialni — po chwili wychodzi Hanka, Tadrachowa, Dulska.

SCENA XIV

Hanka — Tadrachowa — Dulska — Juliasiewiczowa — później Zbyszko — Hesia — Mela

DULSKA

A teraz kuferek i jazda — żeby mi was w minutę nie było.

TADRACHOWA

Idziemy, proszę łaski pani. Całujemy rączki.

HANKA

Ta chodźcie, matko chrzestna, ta co się kłaniacie.

wychodzi z Tadrachową

DULSKA

Ach!...

upada na sofę

Jezus, Maria! co za dzień!... no!... ledwo żyję... przecież to straszne, co ja przejść musiałam. Tysiąc koron!...

JULIASIEWICZOWA

Widziała ciocia, że był nóż na gardle.

DULSKA

Tak, tak...

JULIASIEWICZOWA

Do widzenia ciocia. Idę do siebie. I ja dostałam migreny z tego wszystkiego. Ale... może teraz ciocia mogłaby nam mieszkanie wynająć?

DULSKA

Nigdy... u mnie dom spokojny, moja droga... potem, możecie nie zapłacić, a ja teraz muszę odbić to, co mi wydarli.

JULIASIEWICZOWA

Ciocię to nic już nie nauczy...

DULSKA

wyniosłe

A czegoż to ma mnie uczyć i kto? Ja sama, dzięki Bogu, wiem co i jak się należy.

Juliasiewiczowa wzrusza ramionami i wychodzi — Dulska biegnie do drzwi Zbyszka.

Zbyszko — idź do biura!

do dziewcząt

Pozycja społeczna, Sługa,
Duma

Rodzina, Skąpiec

Bóg, Mieszczanin, Mądrość

Hesia, kurze ścierać... Mela, gamy...
do sypialni
 Felicjan... do biura...
Wpada Hesia.
 Żywo... Mela!...
Wchodzi Mela.
 Otwieraj fortepian... no! będzie znów można zacząć żyć po Bożemu...
Wybiega do kuchni — w głębi przez przedpokój widać jak Tadrachowa z Hanką przenoszą
kufier.

MELA
biegnie ku nim
 Andziu! Andziu! gdzie ty idziesz? Ty idziesz całkiem!

HANKA Sługa
 Całuję rączki panience... jedna panienka tu co warta. Niech się ta panience powodzi...
 a innym to niech...
robi groźny gest ręką

MELA
biegnie do drzwi Zbyszka
 Zbyszko! Hanka się wyprowadza!... Zamknął się... Zbyszko!

HESIA
 Mela! zwariowałaś!...
Słychać ciężkie zamknięcie drzwi.

MELA Rozpacz, Śmiech
 Mama ją wyrzuca, Zbyszko!... Już drzwi się za nią zamknęły.
biegnie do okna
 Nie widać jej... o!... idzie — niesie kuferek... Gdzie ona idzie? Taki śnieg!... znikła za
 rogiem. Boże mój!
placze

HESIA
śmiejąc się
 A ja wiem! a ja wiem! wszystko słyszałam — co to? świeci się coś... papierek...
na czworakach pełza pod fortepian

MELA
stoi przy oknie, oparta o framugę
 Gdzie ona tak poszła? ona była zapłakana...

HESIA
tarza się po scenie i śmieje się
 A ja wiem! a ja wiem!

MELA Zbrodnia
 Hesia, nie śmieć się... tu stało się coś bardzo złego. *Jakby kogoś zabili...* Hesia! Ona
 się *jeszcze utopi!*

HESIA
przewracając się po podłodze
 Ona się nie utopi!... wzięła tysiąc koron i pójdzie za swojego *finanz wacha!*

MELA
z jakąś tragiczną rozpaczą
 Cicho, Hesia! Cicho! nie śmieć się, Hesia!

HESIA
jak wyżej
 Ona wzięła tysiąc koron! i pójdzie za swego *finanz wacha.*
Kurtyna zapada.

Ten utwór nie jest objęty majątkowym prawem autorskim i znajduje się w domenie publicznej, co oznacza że możesz go swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać. Jeśli utwór opatrzony jest dodatkowymi materiałami (przypisy, motywy literackie etc.), które podlegają prawu autorskiemu, to te dodatkowe materiały udostępnione są na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa – Na Tych Samych Warunkach 3.0 PL.

Źródło: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/moralnosc-pani-dulskiej>

Tekst opracowany na podstawie: Gabriela Zapolska, *Moralność pani Dulskiej*: komedia w trzech aktach, nakł. i druk Tow. Akc. S. Orgelbranda S-ów, Warszawa 1907

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Reprodukacja cyfrowa wykonana przez Bibliotekę Narodową z egzemplarza pochodzącego ze zbiorów BN.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksandra Sekuła, Olga Sutkowska.

Okładka na podstawie: Steve.Snodgrass@Flickr, CC BY 2.0

ISBN 978-83-288-1075-4

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Nowoczesna Polska – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Nowoczesna Polska, KRS 0000070056.

Pomóż uwolnić konkretną książkę, wspierając zbiórkę na stronie wolnelektury.pl.

Przekaż darowiznę na konto: [szczegóły](#) na stronie Fundacji.